

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra

Artur Doržinkevič,
V kurso, Privatinės teisės: civilinių ginčų
studijų šakos studento

Magistro darbas

Kasacija, kaip ekstraordinarinė teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma

Cassation as an extraordinary form of reviewing the legality of court decisions

Vadovė: doc. dr. Vīgita Vėbraitė
Recenzentė: partnerystės prof. dr. Egidija Tamošiūnienė

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas kasacijos, kaip ekstraordinarinės teismo sprendimų teisėtumo kontrolės formos, istorinės ištakos, paskirtis, palyginama kasacija su kitomis teisėtumo kontrolės formomis. Analizuojamas teisės į teisminę gynybą ir kasacijos santykis bei doktrinos atstovų nuomonė susijusiais klausimais. Nagrinėjamas kasacinis procesas Lietuvoje, pateikiami statistiniai duomenys, lyginama su kasaciniu procesu užsienio teisės sistemose.

Pagrindiniai žodžiai: kasacija, ekstraordinarinė kontrolės forma, teismo sprendimų apskundimas, teisė į teisminę gynybą, kasacinis procesas.

This work analyses the purpose of cassation as an extraordinary form of reviewing the legality of court decisions, its historical origin, comparison of the cassation in regard to other forms of reviewing the legality of court decisions. The relationship between the right to judicial protection and cassation is examined, as well as the opinion of doctrine representatives on related issues. In this work, significant statistical data and cassation process of Lithuania is presented and compared with foreign legal systems.

Keywords: cassation, extraordinary form of control, appeal against court decisions, right to judicial protection, cassation process.

TURINYS

IŽANGA	2
1. KASACIJOS ESMĖ	5
1.1 Teismų sprendimų apskundimo mechanizmas.....	5
1.2 Teisėtumo kontrolės formų istorinės ištakos ir dabartinės aktualijos	8
1.3 Kasacijos paskirtis	10
1.4 Kasacijos pagrindai ir leidimų sistema	15
2. KASACIJOS IR TEISĖS Į TEISMINEŲ GYNYBĄ PROBLEMATIKA	20
2.1 Teisės į teisminę gynybą samprata.....	20
2.2 Teisė į teisminę gynybą ir kasacija.....	23
2.3 Privataus ir viešojo intereso santykis.....	26
3. KASACINIS PROCESAS.....	30
3.1 Kasacinio skundo padavimas	30
3.2 Kasacinės bylos nagrinėjimas	34
3.3 Kasacinio teismo teisės ir kiti nagrinėjimo ypatumai.....	37
IŠVADOS	42
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	43
SANTRAUKA (lietuvių kalba)	46
SUMMARY (užsienio kalba)	47

IŽANGA

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra vienintelis kasacinis teismas Lietuvos Respublikoje. Kasacija (lot. *cassatio* – atšaukimas, panaikinimas, pranc. *casser* – laužyti) yra įsiteisėjusių teismų sprendimų ar nutarčių teisėtumo kontrolės forma (Dambrauskienė *et al.*, 2004, p. 316). Jau kuris laikas doktrinoje nekyla didelių diskusijų dėl to, kad kasacija yra ne paprasta, o išimtinė, ekstraordinarinė teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma (Laužikas *et al.*, 2005, p. 316). Kasacijos ekstraordinarumas pasireiškia tuo, kad ne visi priimti teismo sprendimai gali būti peržiūrėti kasacine tvarka, t. y. pasinaudojimas šiuo institutu yra siejamas su viešo intereso įgyvendinimu, kuris pasireiškia per tam tikras sąlygas, būdingas tik kasacijos institutui.

Šio magistrinio darbo aktualumas pasireiškia tuo, kad bylų peržiūrėjimas kasacine tvarka yra betarpiškai vykstantis procesas ir didelė dalis ginčo šalių siekia ginti savo teises pasinaudojus kasacijos institutu. Visgi, kasacijos prieinamumas, lyginant su pirmąja ir apeliacine instancijomis, yra ženkliai apribotas, todėl detalus kasacijos išanalizavimas tebelieka aktualus ne tik teoriniame, bet ir praktiniame lygmenyje. Taigi, svarbu atskleisti dabartinę kasacijos situaciją Lietuvoje, įvertinti ar dabartinis kasacijos reglamentavimas atitinka valstybės bei visuomenės poreikius.

Šio darbo tikslas yra atskleisti kasacijos esmę, jos santykį su teise į teisminę gynybą, įvertinti kasacijos pasireiškimą Lietuvos teisės sistemoje ir palyginti Lietuvos kasacinį modelį su užsienio teisės sistemų pavyzdžiais.

Atliekant šį tyrimą iškeltini uždaviniai yra keleriopi. Pirma, siekiama išanalizuoti pagrindinius kasacijos bruožus, atskleisti jos pagrindinę paskirtį ir santykį tarp viešojo ir privataus intereso įgyvendinimo. Antra, ištirti kasacijos skirtumą nuo revizijos, atskleisti, ar šis skirtumas tebelieka aktualus šiuolaikinėse teisės sistemose. Trečia, išnagrinėti kasacijos ir teisės į teisminę gynybą problematiką. Ketvirta, atskleisti ir įvertinti aktualias kasacinių skundų pateikimo ir priėmimo, kasacinių skundų nagrinėjimo ir kitas statistikas Lietuvoje. Galiausiai, ištirti kasacijos proceso eigą Lietuvoje, aptariant pagrindinius kasacinio proceso ypatumus Lietuvos Aukščiausiame Teisme.

Dėl magistrinio darbo apimties ribojimo, pagrindinis magistrinio darbo objektas yra Lietuvos Respublikos kasacinis modelis, su išimtimis, kurias autorius pateiks lygindamas Lietuvoje įtvirtintą kasacinį modelį su užsienio Aukščiausiųjų Teismų modeliais. Be to,

šiam darbe yra analizuojamas tik civilinės teisės mokyklos kasacinis modelis, o ne baudžiamosios teisės kasacinis modelis. Papildomai pažymėtina ir tai, kad magistriniame darbe vartojant sąvoką „teismo sprendimas“ turima omenyje ne tik galutinį teismo sprendimą, kuriuo išsprendžiamas bylos materialinis ginčas iš esmės, bet taip pat ir teismo procesiniai sprendimai (nutartys), kurios gali būti skundžiamos apeliacine ir kasacine tvarka.

Nagrinėjant šią temą bus naudojami įprastais tokiems tyrimams būdingi sisteminis, teleologinis, analizės ir lyginamasis metodai. Sisteminiu tyrimo metodu analizuojami norminiai teisės aktai, teisės doktrina ir teismų praktika. Teleologiniu tyrimo metodu siekiama išaiškinti kokiu tikslu įstatymų leidėjas numatė būtent tokį kasacinį modelį, kuris įtvirtintas Lietuvoje. Analizės tyrimo metodu atskleidžiamas teisės į teisminę gynybą santykis su kasacijos prieinamumu, analizuojamos doktrinos atstovų nuomonės. Lyginamuoju tyrimo metodu palyginami skirtingų teisės sistemų kasaciniai modeliai bei aktuali statistika.

Šio darbo originalumą, be kita ko, lemia tai, kad kasacija, kaip ekstraordinarinė teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma, per pastaruosius penkerius metus Lietuvoje nebuvo išsamiai nagrinėta. Nors teisės doktrinoje civilinių bylų nagrinėjimas kasacine tvarka yra nagrinėtas doktrinos atstovų, pavyzdžiui, A. Driuko (Driukas, 2002), E. Laužiko, V. Mikelėno ir V. Nekrošiaus (Laužikas *et al.*, 2005) ir kitų autorių darbuose, tačiau pastaruoju metu detalaus kasacijos instituto nagrinėjimo tarp doktrinos atstovų nematyti. Darbo originalumą patvirtina ir tai, kad šiuo tyrimu iš dalies siekiama atnaujinti mokslinę diskusiją šia tema, su tikslu atskleisti dabartinę kasacijos instituto situaciją Lietuvoje.

Rašant šį darbą yra remiamasi Lietuvos ir užsienio moksliniais straipsniais ir kitais doktrinos atstovų darbais, kuriuose autoriai yra nagrinėję ne tik kasacijos, bet ir bendrąjį teismų sprendimų apskundimo institutą. Pagrindiniai šiame darbe naudojami doktrinos šaltiniai yra A. Brazdeikio, R. Simaičio ir V. Vėbraitės (Brazdeikis *et al.*, 2016), A. Driuko (Driukas, 2002), E. Laužiko (Laužikas *et al.*, 2005), V. Mikelėno (Mikelėnas, 1997) ir V. Nekrošiaus (Nekrošius *et al.* 2005) bei užsienio doktrinos atstovo Chase O. G. (Chase *et al.* 2007) publikacijos, kadangi juose yra detalizuoti kasacijos ypatumai bei plačiai išnagrinėtas teismų apskundimo mechanizmas. Analizuojant teisės į teisminę gynybą ir kasacijos santykį remiamasi G. Kavaliauskienės (Kavaliauskienė, 2010), V. Nekrošiaus (Nekrošius, 2002) ir kitų autorių darbais, kuriuose yra analizuota teisės į teisminę gynybą ir kasacijos

problematika. Taip pat bus remiamasi ir kitais autorių darbais, kurie padės tinkamai ir išsamiai išanalizuoti šiuo magistriniu darbu iškeltus uždavinius. Iš norminių teisės aktų, daugiausiai bus remiamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksu (toliau – CPK), kaip pagrindiniu teisės aktu reglamentuojančiu kasacijos institutą. Nagrinėjant šią temą, bus pasiremta ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo nutartimis, kuriose atskleidžiami šiam darbui aktualūs kasacinio proceso ypatumai.

1. Kasacijos esmė

1.1. Teismų sprendimų apskundumo mechanizmas

Egzistuoja įvairios teismų sprendimų teisėtumo kontrolės formos. Įvertinus CPK įtvirtintas teismų sprendimų teisėtumo kontrolės mechanizmą, galima išskirti dvi esmines teismo sprendimų teisėtumo kontrolės formas: teismo sprendimų peržiūrą ordinarine (įprastine) tvarka ir teismo sprendimų peržiūrą ekstraordinarine (išimtinė) tvarka (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002). Lietuvos teisės sistemoje šis skirstymas yra aktualus, kadangi CPK įtvirtina tokius pagrindinius teismų sprendimų teisėtumo kontrolės instrumentus – apeliaciją, kasaciją ir civilinės bylos atnaujinimą. Esminis skirtumas tarp ordinarinės ir ekstraordinarinės teismo sprendimų peržiūros formos pasireiškia per sąlygas, kuriomis esant, leidžiama peržvelgti priimtą teismo sprendimą. Pavyzdžiui, CPK 301 straipsnio 1 dalyje įtvirtina, kad apeliacine tvarka gali būti skundžiami neįsiteisėję pirmosios instancijos teismo sprendimai ir nutartys, išskyrus CPK numatytus atvejus. Taigi, apeliacijos institutas yra vienas iš teismų sprendimų kontrolės formų, kuris priskiriamas ordinarinei tvarkai. Tokį priskyrimą lemia tai, kad ordinarine tvarka leidžiama peržiūrėti daugumą teismų sprendimų ir nutarčių, nesant griežtų įstatyme numatytų apribojimų. Kadangi griežtų apribojimų pasinaudoti apeliacija nėra, darytina išvada, kad apeliacine tvarka gali būti skundžiamos dauguma civilinio proceso metu priimtų tarpinių nutarčių¹ bei visi pirmosios instancijos teismo priimti galutiniai sprendimai ginčo teisenoje. Jeigu ir esama tam tikrų apskundimo ribojimų, tai jie yra pateisinami sisteminiu CPK aiškinimu ir (ar) pagrindiniais civilinio proceso teisės principais.

Tuo tarpu ekstraordinarinei teismų sprendimų kontrolės formai priskiriama kasacija ir proceso atnaujinimas. Ekstraordinarine tvarka peržiūrėti teismo sprendimus galima tik esant tam tikroms sąlygoms, todėl toks teismo sprendimų ar nutarčių peržiūrėjimas gali būti vadinamas išimtinu ir jiems taikomi tam tikri ribojimai. Šių dviejų institutų priskyrimą ekstraordinarinei teismo sprendimų kontrolės formai, be kita ko, patvirtina ir teisės doktrinos atstovai (Laužikas *et al.* 2005, p. 316, 357). Be to, teismų praktikoje jau daugiau nei prieš 20 metų išaiškinta, kad kasacija yra ypatinga išimtinė teismų procesinių sprendimų teisėtumo

¹ Visgi, ne visos nutartys gali būti skundžiamos apeliacine tvarka, pavyzdžiui, nutartis išduoti teismo leidimą (CPK 582 str. 11 d.), nutartis atsisakyti įtraukti asmenį į procesą trečiuoju asmeniu, pareiškiančiu savarankiškus reikalavimus (CPK 46 str. 3 d.), nutartis pašalinti asmenį iš teismo posėdžių salės (CPK 105 str. 2 d.) ir kt.

kontrolės forma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje). Tokios pačios pozicijos teismų praktikoje laikomasi ir dėl proceso atnaujinimo instituto (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartis civilinėje byloje). Įstatymų leidėjas, siekdamas nustatyti šių ekstraordinariųjų teisėtumo kontrolės formų sąlygiškumą, įtvirtino išimtines aplinkybes, susijusias su viešuoju interesu, kuriomis esant, galima pasinaudoti šiomis teismo sprendimų teisėtumo kontrolės formomis. Pavyzdžiui, kasacijos instituto viešasis interesas aiškiai atsispindi per kasacijos pagrindus, kurie yra įtvirtinti CPK 346 straipsnyje. Tuo tarpu CPK 366 straipsnis įtvirtina 10 pagrindų, kuriais remiantis galima atnaujinti civilinės bylos nagrinėjimą. Taigi, ekstraordinarine tvarka teismų sprendimus galima peržiūrėti tik išimtiniais įstatyme numatytais atvejais, todėl pasinaudojimas ekstraordinarine teismų sprendimų peržiūros forma laikytina ganėtinai sunkiai prieinama bylos šalims, tačiau toks reguliavimas pateisinamas tuo, kad įstatyme numatyti pagrindai sąlygoja didelį viešojo intereso buvimą byloje.

Nagrinėjamam darbui aktualus kasacijos institutas, tačiau prieš nagrinėjant šį konkretų ekstraordinarinės teismų sprendimų teisėtumo kontrolės formos pavyzdį, būtina įvertinti tai, ar bylos nagrinėjimo kasacinėje instancijoje paskirtis turi esminių skirtumų, lyginant su bylos nagrinėjimu pirmoje ir apeliacinėje instancijose. Užsienio teisės doktrinoje nurodoma, kad teisė apskusti pirmosios instancijos teismų sprendimą užtikrina tiek privataus intereso (privataus tikslo), tiek viešo intereso (viešojo tikslo) įgyvendinimą². Privatus interesas įgyvendinamas užtikrinant bylos šalies interesą, kadangi bylos šaliai suteikiama teisė ištaisyti teismo padarytą klaidą apskundžiant teismo sprendimą. Tuo tarpu viešasis interesas įgyvendinamas, visų pirma, sutelkiant dėmesį į būtinybę išaiškinti ir plėtoti teismų praktiką, išlaikyti aukštus teismo sprendimo standartus ir apskritai skatinti visuomenės pasitikėjimą teisingumo vykdymu (Chase *et al.*, 2007, p. 327). Nors toks autorių skirstymas buvo pateikiamas apibūdinant pirmosios instancijos teismų sprendimų apskundimo tikslus, tačiau manytina, kad toks skirstymas taip pat tinka ir apibūdinant bylos apskundimą aukštesnei instancijai – apeliaciniam arba kasaciniam teismui, kadangi asmuo, paduodantis apeliacinį arba kasacinį skundą, yra motyvuojamas lygiai to paties privataus intereso – siekio, kad būtų įgyvendintas jo privatus interesas ir skundo padavimo metu jam dažnu atveju nerūpi viešasis interesas – vienodos praktikos suformavimas. Tuo tarpu teismas, priimdamas sprendimą

² Autorių naudota terminologija anglų kalba: *the institution of appeal against a judgement at first instance serves both public and private purpose.*

įgyvendina viešąją funkciją, užtikrindamas vienodos teismų praktikos formavimą bei apskritai teisingumo įgyvendinimą plačiąja prasme. Taigi, neabejotinai teismų sprendimų apskundimo mechanizmas yra pateisinamas tiek privačiu, tiek viešuoju interesu, todėl šiuolaikinėje teisės sistemoje būtina turėti galimybę apskusti teismo sprendimą.

Kalbant apie teismo sprendimų apskundimų mechanizmą, kyla natūralus klausimas kiek kartų bylos šaliai turi būti suteikiama galimybė apskusti teismo sprendimą. Bendrosios kompetencijos teismų sistemai Lietuvoje yra taikomas trijų grandžių teismų sprendimų teisėtumo kontrolės mechanizmas, tačiau toks modelis nėra privalomas ir ne visos valstybės yra (buvo) pasirinkusios tokį modelį. Doktrinoje teigiama, kad tai, kiek kartų suteikti teisę besilydinėjantiems asmenims prašyti išnagrinėti priimtus teismų sprendimus, yra susitarimo reikalas. Nustatant, kiek kartų byla galės būti nagrinėjama, iš esmės renkamasi tarp teismo sprendimų stabilumo ir teisėtumo (Laužikas *et al.* 2005, p. 312). Įdomu tai, kad šiuo metu visose Europos Sąjungos šalyse yra daugiau nei vienas instancinis lygmuo, o daugumoje – trys (Chase *et al.*, 2007, p. 328). Įvertinus tai, kad šiuo metu Europos Sąjungos šalyse vyrauja trijų instancijų teismų sistema, galima teigti, kad trijų instancijų sistema labiausiai atspindi demokratinės, teisinės valstybės teismų sistemos modelį bei atitinka principo *lites finiri oportet* (bylinėjimasis kažkada turi baigtis) paskirtį. Pavyzdžiui, tarybinėje teisėje teoriškai egzistavo galimybė nagrinėti bylą mažiausiai penkis kartus: pirmojoje instancijoje, kasacine tvarka, priežiūros tvarka Sąjunginės Respublikos Aukščiausiojo Teismo prezidiume, tada – plenumo, o paskui dar ir TSRS Aukščiausiojo Teismo plenumo (Laužikas *et al.*, 2005, p. 312). Nors bylinėjimasį penkiose instancijose tam tikra prasme pateisina valstybės siekis priimti teisingą sprendimą, tačiau toks bylinėjimasis gali užtrukti net ne kelis, o keliasdešimt metų, ypač turint omenyje, kad bylos nagrinėjimą gali tekti sustabdyti arba bylą grąžinti nagrinėti į žemesniąją instanciją. Ne tik, kad egzistuoja nemaža tikimybė, jog ginčo šalis gali taip ir nesulaukti galutinio neskundžiamo teismo sprendimo, kas visiškai paneigtų privataus asmens interesą, tačiau tai taip pat pažeidžia ir viešąjį interesą, kadangi būtų visiškai ignoruotas teismo sprendimų stabilumo principas. Teisės moksle teigiama, kad teismų sprendimų stabilumas iš tiesų yra nepaprastai svarbus visuomenei, kurios ūkio gyvenimas grindžiamas privačia nuosavybe ir rinkos ekonomika: teismų sprendimų kaitaliojimas neleistų sukurti stabilių nuosavybės, verslo, kitokių santykių, be ko neįmanoma visuomenės ekonominė ir socialinė pažanga (Laužikas *et al.* 2005, p. 312). Pabrėžtina ir tai, kad teismų sprendimų stabilumas būtinas siekiant formuoti aiškią ir tikslią teismų praktiką, kadangi tam

tikri dinamiški šiuolaikiniai visuomeniniai santykiai, ypač susiję su internetu, dirbtiniu intelektu ir kitomis greitai kintančiomis (ir tobulėjančiomis) technologijomis reikalauja kuo greitesnio teismo sprendimo ir aiškios, stabilios teismų praktikos, kuri neatsiliktų nuo šiandieninių aktualijų. Taigi, dauguma Europos Sąjungos šalių, įskaitant Lietuvą, yra pasirinkusios trijų grandžių teismų hierarchinę sistemą, kuri labiausiai subalansuoja teismo sprendimų stabilumo ir teisėtumo principus, atitinka demokratinės ir teisinės valstybės bruožus.

Nusprendus paskirstyti teismų sistemą į tris grandis, kyla natūralus klausimas ar visi šie teismai bus vienodi, ar turės tam tikrų skirtumų, pavyzdžiui, ar nagrinės tuos pačius klausimus, ar į teismus galima bus kreiptis dėl tų pačių teisinių santykių, ar teismai bus prieinami visiems asmenims ir t.t. Atsakymas į šį klausimą yra sudėtingas ir priklauso nuo konkretaus reglamentavimo valstybėje, tačiau autoriaus nuomone, paprastai su aukštesne instancija didėja viešojo intereso įgyvendinimo galimybės. Lietuvoje galima įžvelgti viešojo intereso didėjimą su kiekviena instancija, pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas formuoja aktualią praktiką tam tikruose teisės taikymo klausimuose, kuriuose Lietuvos apeliacinio teismo nutartys yra galutinės ir negali būti skundžiamos kasacine tvarka³. Bylai pasiekus kasaciją, akivaizdu, jog ten dominuoja viešasis interesas. Vien tai, kad byla būtų peržiūrėta kasacine tvarka, būtina įrodyti kasacinius pagrindus, įtvirtintus CPK 346 straipsnio 2 dalyje, kurie tiesiogiai susiję su viešuoju interesu.

1.2. Teisėtumo kontrolės formų istorinės ištakos ir dabartinės aktualijos

Bylą nagrinėjant aukštesnėje instancijoje, skirtingos valstybės pasirinko skirtingus apskustų teismo sprendimų peržiūros modelius, todėl būtina aptarti esminius teismo sprendimų kontrolės rūšis. Lietuvos teisės doktrinoje teigiama, kad Europoje istoriškai susiklostė dvi teismo sprendimų teisėtumo kontrolės formos – kasacija (Prancūzijoje, Ispanijoje, Italijoje, Belgijoje, Lietuvoje) ir revizija (Austrijoje, Vokietijoje) (Laužikas *et al.*, 2005, p. 318). Užsienio teisės doktrinoje autoriai pateikia šiek tiek platesnį aiškinimą, nurodant, kad kalbant apie aukščiausiojo lygmens instancijas, Europos Sąjungos šalys gali būti skirstomos į tris kategorijas. Pirma, yra tokių atvejų, kai visi procesai po pirmosios

³ Pavyzdžiui, į kasacinį teismą negalima kreiptis dėl nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių (CPK 151 straipsnio 2 dalis), grupės ieškinio priėmimo (CPK 441⁷ str. 1 d.), naudojantis atrankos programa atrinkto asmens neskirti nemokumo administratoriumi (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo 40 straipsnio 4 dalis) ir kt.

instancijos yra laikomi apeliacija. Antra, yra tokių, kurie skiria antrojo lygio apeliaciją ir trečiojo lygio reviziją. Galiausiai, yra tokių, kurie išskiria antrojo lygio apeliaciją ir trečiojo lygio kasaciją (Chase *et al.*, 2007, p. 328). Savo pirminėje (originalioje) koncepcijoje buvo pateikiami tokie apeliacijos, revizijos ir kasacijos esminiai skirtumai: apeliacinis teismas nagrinėjo faktinius ir teisinius klausimus bei turėjo teisę pakeisti žemesnės instancijos teismo sprendimą savo sprendimu; revizijos teismas taip pat turėjo teisę pakeisti žemesnės instancijos teismo sprendimą savo sprendimu, tačiau svarstė tik teisės klausimus; kasacinis teismas nagrinėjo tik teisės klausimus ir, esant poreikiui, tiesiog panaikindavo žemesnės instancijos teismo sprendimą, tačiau neturėjo teisės pakeisti jį savo sprendimu, taigi privalėjo bylą perduoti naujam sprendimui kitur [kitame teisme – aut. past] (Chase *et al.*, 2007, p. 328). Iš esmės analogišką aiškinimą pateikia ir Lietuvos teisės doktrinos atstovai, nurodantys, jog kasaciją ir reviziją nuo apeliacijos pirmiausia skiria tai, kad apeliacija skirta ir teisės, ir fakto, o kasacija ar revizija – tik teisės klausimų analizei (Laužikas *et al.* 2005, p. 320). Kalbant apie šiuos pirminius (originalius) koncepcijų skirtumus būtina turėti omenyje, kad dauguma jų yra pateikti archaiškai ir neatitinka šių dienų aktualijų, kadangi dabartiniai modeliai yra stipriai persipinę tarpusavyje.

Analizuojant istoriniu požiūriu, kasacijos institutas atsirado Prancūzijoje, iš esmės dėl politinių tikslų – siekiant užtikrinti vienodą įstatymų aiškinimą ir taikymą visoje valstybėje (Laužikas *et al.* 2005, p. 318). Iš pradžių Prancūzijos kasacinis teismas (toliau – taip pat *Cour de Cassation*) buvo įkurtas ne kaip Aukščiausiasis Teismas, o kaip sudedamoji Parlamento dalis ir todėl jo funkcija buvo ne nagrinėti bylas, o tik kontroliuoti, ar teismas teisingai ir vienodai aiškina ir taiko teisę (Laužikas *et al.*, 2005, p. 319). Prancūzijos kasacinio teismo oficialiai nurodyti duomenys pateikia istoriniu požiūriu platesnį kontekstą, atskleidžiantį kasacijos instituto atsiradimo aplinkybes. Kasacijos instituto istorinės ištakos datuojamos į Didžiosios Prancūzijos revoliucijos laikotarpį XVIII amžiaus pabaigoje. *Cour de Cassation* buvo įsteigtas 1790 m. lapkričio 27 d. aktu, priimtu Prancūzijos Senato. Prancūzijos kasacinio teismo istorija iš tikrųjų gali būti siejama su dar senesniais įvykiais, kadangi ji kilo iš to, kaip teisingumas buvo vykdomas pagal *Ancien Régime*⁴ (pranc. „senasis režimas“) – tuo metu buvo galima kreiptis dėl teismo sprendimų peržiūrėjimo, kuriuos apeliaciniai teismai priėmė Karaliaus taryboje, tokie sprendimai buvo priimami karaliaus vardu.

⁴ Terminas „senasis režimas“ reiškia tokį politinį, socialinį ir teisinį režimą, kuris galiojo nuo maždaug XV a. iki 1789 m. įvykusios Didžiosios Prancūzijos revoliucijos.

Didžiosios Prancūzijos revoliucijos metu buvo siekiama išlaikyti šį teismo sprendimų peržiūrėjimo institutą, nepaisant to, kad jis prarado savo *raison d'etre* (pranc. „būties prasmė“), ir perduoti anksčiau valstybės vadovui priklausiusias galias teismams (About the Court, 2010). Taigi, įvertinus istorines kasacinio teismo atsiradimo aplinkybes bei originalios koncepcijos kasacinio teismo teises, akivaizdu, jog tuo metu kasacinis teismas neturėjo plačių teisių priimant sprendimą.

Šiuolaikiniai kasaciniai teismai turi platesnes teises. Pavyzdžiui, CPK 359 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisė panaikinti sprendimą (visą ar iš dalies) ir priimti naują sprendimą. Analogiškas teismo įgalinimas reglamentuotas ir Italijos teisės aktuose, t. y. Italijos kasacinis teismas turi teisę panaikinti teismo sprendimą ir priimti naują negražindamas bylos, jeigu nereikia nustatyti faktų ir tirti naujų įrodymų, o dera ištaisyti tik teisės klaidą (Laužikas *et al.* 2005, p. 319). Užsienio teisės doktrinoje pateikiami ir kiti dabartinių kasacinių teismų teisių išplėtimai, pavyzdžiui, dabartinė sąvoka „teisės klausimas“ buvo žymiai išplėsta beveik visose valstybėse, nes faktų kvalifikavimas tam tikrais atvejais pats savaime gali būti laikytinas teisės klausimu, arba kasacinis teismas dažnu atveju įsikiša į teismo motyvus dėl faktų, kurie neva buvo pateikti netinkamai (Chase *et al.*, 2007, p. 328). Todėl tikslinga teigti, jog daugelyje valstybių kasacinis teismas turi daug platesnes teises, kurios glaudžiai susijusios su revizijos modeliu. Atsižvelgiant į tai, kad šiais laikais vienas pagrindinių kasacijos požymių, t. y. kasacinio teismo negalėjimas priimti naujo sprendimo, daugelyje valstybių yra nebetaikomas, darytina išvada, kad takoskyra tarp revizijos ir kasacijos nėra aiškiai išskiriama. Doktrinoje nurodoma, kad dėl šių dviejų institutų esminių skirtumų nebuvimo kai kurie autoriai netgi kalba apie šių dviejų institutų konvergenciją (Laužikas *et al.* 2005, p. 319). Šio darbo autoriaus nuomone, aiškinant istoriniu požiūriu, sutiktina su tuo, kad revizija iš prigimties bandė derinti ir privatų, ir viešąjį interesą (Laužikas *et al.* 2005, p. 319), o kasacija – tik viešąjį interesą. Tačiau dabartinis Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra puikus pavyzdys, kuris patvirtina, jog aiškaus skirtumo tarp revizijos ir kasacijos nebeliko.

1.3. Kasacijos paskirtis

Kalbant apie bylų peržiūrėjimą kasacine tvarka, kuri, kaip minėta, yra ekstraordinarinė (išimtinė), kyla klausimas, kodėl civilinę bylą jau išnagrinėjus pirmoje ir apeliacinėje instancijoje, yra sukuriamas teisinis mechanizmas nagrinėti bylą trečiąjį kartą kasacijoje.

Atsakymas į šį klausimą gali būti pateisinamas keliais argumentais. Teisės doktrinoje nurodomos tokios pagrindinės priežastys, kurios atsako į klausimą kodėl apeliacija nėra vienintelė ir galutinė teismo sprendimo teisėtumo forma (Laužikas *et al.*, 2005, p. 311 – 312).

Pirma, nurodoma, kad klaidą gali padaryti ir apeliacinės instancijos teismas, todėl turi būti nustatytas apeliacinės instancijos teismų klaidų taisymo mechanizmas (Laužikas *et al.*, 2005, p. 311). Sutiktina su autorių pozicija, kad teisėjas sprenddamas bylą gali padaryti klaidą, kuri gali būti nulemta įvairių priežasčių, pavyzdžiui, didelio darbo krūvio, sudėtingo teisinio arba faktinio klausimo analizavimo ar paprasčiausiai „žmogiškojo“ faktoriaus. Visgi, tokią pačią klaidą gali padaryti ir kasacinio teismo teisėjas (teisėjai), kurios niekas neištaisys. Autoriaus nuomone, doktrinoje naudojamas „klaidų taisymo“ argumentas yra be galo lankstus ir gali būti pritaikytas ne tik kasacijai pagrįsti, bet ir apeliacinei. Plačiąja prasme, visa instancinė teismų sistema yra pagrįsta tuo, kad aukštesnės instancijos teismai peržiūrėtų žemesnės instancijos teismų padarytas klaidas. Klaidų ištaisymo mechanizmas yra universali priežastis plėsti teismų instancinę grandinę, kuri, be kita ko, gali būti ir didesnė negu trijų grandžių, tačiau vargu ar šį argumentą galima būtų įvardinti kaip pagrindinį argumentą pagrįsti kasacinio teismo paskirčiai, tačiau, be abejonės, gali būti naudojamas kaip antraeilis argumentas.

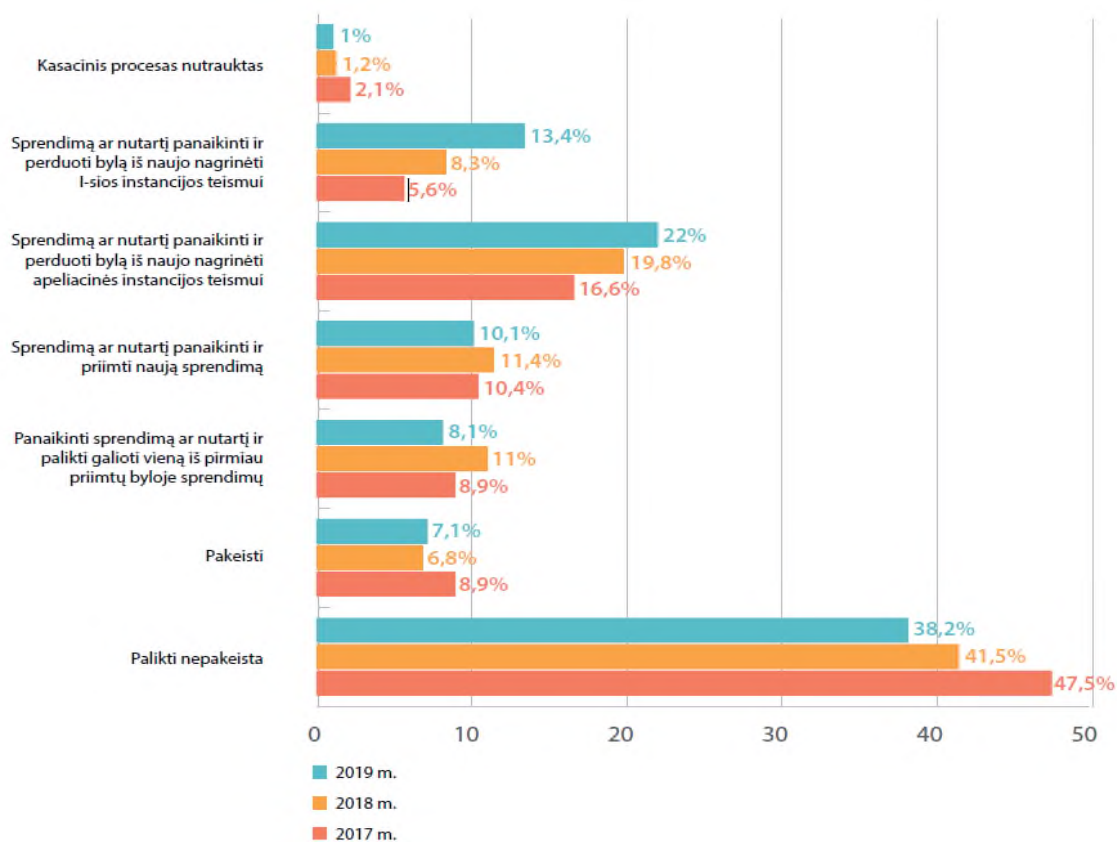
Antra, doktrinoje nurodoma, kad apeliacine tvarka bylas nagrinėja ne viena, o kelios teismo institucijos⁵, todėl lieka objektyvi tikimybė, kad apeliacinėje instancijoje galima nevienoda, o dažnai ir prieštaringa apeliacijos funkcijas vykdančių teismų praktika aiškinant ir taikant tas pačias teisės normas. Teigiama, kad būtina užtikrinti ne tik pirmosios, bet ir apeliacinės instancijos teismų praktikos vienodumą, o tam reikia dar vienos teismo institucijos – šiuo atveju vienintelės valstybėje, kuri užtikrintų teismų praktikos vienodumą aiškinant ir taikant teisės normas visoje valstybėje (Laužikas *et al.*, 2005, p. 311). Įvertinus šią doktrinos atstovų poziciją, manytina, kad tai tiksliai apibūdina vieną pagrindinių kasacinio teismo paskirčių, kuri siejama ne su privačiu, o su viešojo intereso įgyvendinimu, t. y. vienodos teismų praktikos formavimu. Šis tikslas taip pat įtvirtintas Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 straipsnio 2 dalyje, kuriame nurodyta, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus (Lietuvos Respublikos teismų įstatymas,

⁵ Vilniaus apygardos teismas, Kauno apygardos teismas, Klaipėdos apygardos teismas ir Lietuvos apeliacinis teismas [aut. past.].

1994). Taigi, remiantis šiuo tikslu, kasacinis teismas yra ne tiek privataus ginčo sprendėjas, siekiantis išspręsti dviejų ginčo šalių ginčą, tačiau siekia visai visuomenei išaiškinti teisės taikymą. Tai aktualu visuomenei, kadangi turint stabilią ir aiškią teismų praktiką, galima tiksliai planuoti ekonominius, socialinius ir kitus santykius, be to, sudaromos palankios sąlygos verslui, nes išvengiama „teisinių siurprizų“, t. y. nenuspėjamų teismo sprendimų.

Trečia, teisės moksle nurodoma, kad kita galima priežastis kasacijai atsirasti, yra susijusi su tuo, kad teisės aiškinimas ir taikymas yra daug sudėtingesnis procesas nei bylos faktų analizė. Autoriai teigia, kad daugumoje pasaulio pripažįstama, kad dviguba faktinių bylos aplinkybių analizė iki minimumo sumažino fakto klaidos tikimybę, be to, teisės aiškinimo ir taikymo klausimai yra daug sudėtingesni nei faktinių bylos aplinkybių nustatymas. Autorių nuomone, teisės klaidos tikimybė yra didesnė nei fakto klaidos tikimybė, todėl, norint iki minimumo sumažinti teisės klaidos tikimybę, reikia teisines bylos aplinkybes patikrinti trečią kartą (Laužikas *et al.*, 2005, p. 311 – 312). Šio darbo autoriaus nuomone, galimas diskusinis klausimas dėl to, ar teisės aiškinimas ir taikymas (ypač 21 amžiuje) yra daug sudėtingesnis procesas, nei bylos faktų nustatymas ir analizė. Neabejotinai egzistuoja atvejų kuomet, faktų nustatymas ir analizavimas yra ne toks sudėtingas kaip teisės taikymas, tačiau galimi ir tokie atvejai, kai faktų ir įrodymų gausa gali sukelti teismui daug didesnių sunkumų (tiek laiko, tiek analizavimo ir vertinimo prasme) negu teisės taikymas. Svarbi ir šių dviejų etapų chronologinė seka, t. y. teisingas teisės taikymas galimas tik tuo atveju, kai yra nustatomos konkrečios bylai reikšmingos faktinės aplinkybės. Aplinkybę, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, dažnai klysta faktų analizėje, patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 ir 2020 metų metinių pranešimų statistiniai duomenys. Remiantis 2019 metų statistika, iš visų kasacine tvarka išnagrinėtų civilinių bylų, į pirmąją instanciją buvo grąžinta 13,4 proc. bylų, tuo tarpu į apeliacinę instanciją – 22 proc. Lyginant 2017 – 2019 metų kasacine tvarka išnagrinėtų civilinių bylų rezultatus, matyti, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vis dažniau grąžindavo bylas į pirmąją arba apeliacinę instanciją (žr. 1 paveikslą).

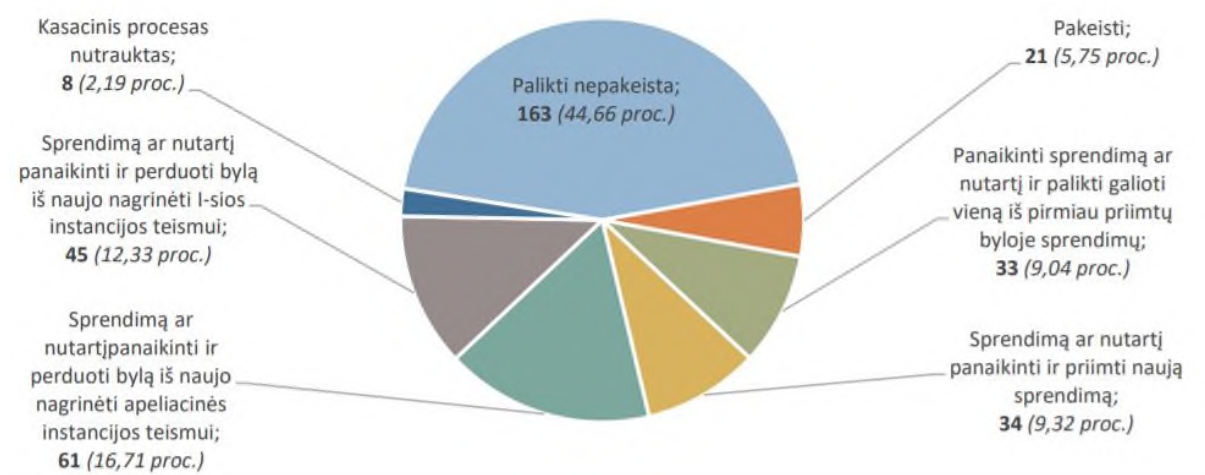
1 paveikslas. Kasacine tvarka išnagrinėtų civilinių bylų rezultatai 2017 – 2019 m.

Šaltinis: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas / 2019 metinis informacinis pranešimas. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/atviri-duomenys/metiniai-pranesimai/4>

Kiek mažesnis bylų grąžinimo rodiklis buvo nustatytas 2020 metais. Remiantis naujausiais duomenimis, 2020 metais iš visų kasacine tvarka išnagrinėtų civilinių bylų, į pirmąją instanciją buvo grąžinta 12,33 proc. bylų, tuo tarpu į apeliacinę instanciją – 16,71 proc. (žr. 2 paveikslą).

2 paveikslas. Kasacine tvarka išnagrinėtų civilinių bylų rezultatai 2020 m.

Šaltinis: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas / 2020 metinis informacinis pranešimas. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/atviri-duomenys/metiniai-pranesimai/4>

Apibendrinant šią statistiką, galima daryti išvadą, jog bendrai į žemesniąją instanciją (tiek pirmąją, tiek apeliacinę instancijas) 2017 metais buvo grąžinta 22,2 proc., 2018 metais – 28,1 proc., 2019 metais – 35,4 proc., 2020 metais – 29 proc. visų išnagrinėtų civilinių bylų kasaciniame teisme. Nors 2020 metais galima įžvelgti grąžintinių bylų sumažėjimą, tačiau svarbu pastebėti ir tai, kad šis skaičius viršija tiek 2017 metų, tiek 2018 metų statistiką ir gali būti įvardijamas kaip sąlyginai didelė procentinė dalis nuo visų išnagrinėtų kasacinių bylų. Autoriaus nuomone, šiuo metu sunku pasakyti, ar 2020 metais matomas grąžintinių bylų į žemesniąją instanciją sumažėjimas yra atsitiktinis ar visgi tai gali būti pradžios taškas nuo kurio bylų grąžinimas į žemesniąją instanciją gali tendencingai mažėti.

Aukščiau pateikta statistika, be kita ko, yra svarbi vertinant ar teismai dažniau klysta teisės, ar faktų klausimuose. Nagrinėjamu atveju būtina turėti omenyje CPK 360 straipsnio taikymą, kadangi šis straipsnis įtvirtina galimybę kasaciniam teismui grąžinti bylą į pirmąją instanciją tuo atveju, kai tai susiję su CPK 329 straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtintais absoliučiais sprendimo negaliojimo pagrindais⁶. Teismo klaidos, padarytos šių normų pagrindu, priskiriamos teisės klaidoms. Tačiau CPK 359 straipsnio 1 dalies 5 punkte įtvirtintas bylos grąžinimo apeliacinei instancijai pagrindas yra sietinas su faktų nustatymo ar analizavimo

⁶ Šie įstatyme įtvirtinti pagrindai gali būti įvardijami kaip grubūs, esminiai civilinio proceso teisės normų pažeidimai.

klaida. Iš pateiktos statistikos akivaizdu, jog didelė dalis grąžintų bylų į apeliacinę instanciją yra susijusi su tuo, jog apeliacinės instancijos teismai netinkamai nustatė ir (ar) įvertino bylai reikšmės turinčias aplinkybes, o jų nenustačius kasacinis teismas neturėjo galimybės tinkamai pritaikyti materialiosios teisės normas ginčui išspręsti. Įvertinus minėtą statistiką, darytina išvada, kad kasacinį teismą pasiekia didelė dalis bylų, kurios yra ydingos faktų nustatymo ar vertinimo aspektu, todėl kasacinis teismas yra priverstas šias bylas grąžinti į apeliacinę instanciją. Tikėtina, kad ateityje faktų kompleksiskumas gali sunkėti, ypatingai bylose, kurios reikalauja žinių, susijusių su naujausia mokslinė pažanga, pavyzdžiui, informacinėmis technologijomis, dirbtiniu intelektu ir pan. Autoriaus nuomone, daryti vienareikšmę išvadą, jog teisės klausimai yra sudėtingesni negu faktų nustatymo klausimai, būtų netikslinga, kadangi atsakymas į šį klausimą priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių.

Nepaisant aukščiau išvardintos statistikos, svarbu pažymėti tai, kad kasacija vistiek turėtų būti laikoma išimtinė teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma, t. y. kasacijai neturėtų būti suteikiama teisė vertinti faktų klausimus. Kasacinio teismo paskirtis daugiausiai atsispindi per viešąją funkciją – teismų praktikos formavimą išaiškinant teisės taikymą. Nors kasacinis teismas ir nagrinėja privatų bylos šalių ginčą ir vykdo teisingumą *inter partes* (tarp šalių), tačiau kasacinis teismas neturėtų būti suprantamas kaip trečioji instancija, kadangi kasacinio teismo pagrindinė paskirtis yra atlikti ne privataus ginčo sprendėjo funkciją, o atlikti viešąją funkciją formuojant vienodą teismų praktiką. Tai, be kita ko, patvirtina ir teisės doktrina, kurioje teigiama, jog tirti faktines bylos aplinkybes trečią kartą netikslinga, ir pripažįstama, jog trečioji teismų sistemos grandis – Aukščiausiasis Teismas – bylos faktiniu atžvilgiu netiria. Dėl šios priežasties kai kuriose valstybėse Aukščiausiasis Teismas nėra pripažįstamas nauja, t. y. trečiąja, instancija, nes fakto klausimų nesprenžia (Mikelėnas, 1997, p. 255). Taigi, aplinkybė, kad žemesnės instancijos teismai klysta faktų nustatymo klausimuose, savaime nereiškia, jog kasacijai turėtų būti suteikiama teisė spręsti šiuos klausimus, kadangi tai paneigtų kasacinio teismo išimtinumo pobūdį.

1.4. Kasacijos pagrindai ir leidimų sistema

Tikslingam pagrindinių kasacijos instituto funkcijų įgyvendinimui – vienodos teismų praktikos formavimui taikant ir aiškinant teisės normas, būtina nustatyti tam tikrus apribojimus šios kasacinės sistemos prieinamumui su tikslu, kad į kasacinį teismą nepatektų

bylos, kurios nėra svarbios teisės aiškinimo prasme. Vieni esminių kasacijos institutui taikomų apribojimų Lietuvoje yra CPK įtvirtinta leidimų sistema bei kasacijos pagrindai.

Lietuvoje leidimų sistemos esmė reglamentuota CPK 350 straipsnio 1 dalyje, kuri numato, kad kasacinio skundo priėmimo klausimą sprendžia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko ar šio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininko iš trijų teisėjų sudaryta atrankos kolegija. Kasacinis skundas laikomas priimtu, jeigu už jį balsavo bent vienas iš atrankos kolegijos narių. Toks reglamentavimas iš esmės atitinka Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendaciją, kurioje numatyta, kad valstybės Aukščiausiasis Teismas turėtų nagrinėti tik tokias bylas, kurių nagrinėjimas leistų plėtoti teisę ir užtikrinti vienodą jos aiškinimą bei pabrėžta, kad valstybės, kuriose nėra leidimų sistemos, turėtų apsvarstyti jos įvedimą, su tikslu, kad būtų apribotas bylų patekimo į Aukščiausiąjį Teismą skaičius, t. y. patektų tik tokios bylos, kurios turi precedento reikšmę (Recommendation No R (95)5, 1995). Lietuvoje pasirinktas leidimų sistemos modelis yra panašus į Švedijos modelį, kur leidimo klausimą sprendžia taip pat trijų Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, o leidimas duodamas, jei bent vienas iš jų balsuoja „už“ (Driukas, 2002, p. 170). Visgi, ne visos teisės sistemos pritaria leidimų sistemai. Pavyzdžiui Čekijos ir Vengrijos konstituciniai teismai yra pripažinę kasacinių skundų atrankos kriterijus, skirtus viešajai (normatyvinei) Aukščiausiojo Teismo funkcijai stiprinti, prieštaraujančiais atitinkamų valstybių konstitucijoms (Brazdeikis *et al.*, 2016, p. 110). Nors leidimų sistema iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti kaip pakankamai stipriai ribojanti kasacijos prieinamumą, t. y. būtina gauti bent vieno iš atrankos kolegijos teisėjų leidimą, kad kasacinis skundas būtų priimtas, tačiau iš kitos pusės, tai pakankamai lanksti sistema, kuri užtikrina, kad įtikinus bent vieną iš trijų atrankos kolegijos teisėjų, kasacinis skundas bus nagrinėtinas. Sprendimas įdiegti kasacinių skundų atranką jau kelia mažai abejonių Lietuvoje. Be abejonės, sutiktina su doktrinoje išsakyta pozicija, kad kasacinių skundų atranka leidžia orientuoti „klaidų taisymą“ į ateitį, o ne į praeitį (kas būdinga žemesnės instancijos teismams), kadangi bylų atranka leidžia atrinkti tas bylas, kurios yra reikšmingos ateičiai, daugeliui panašių bylų ateityje ir todėl gali apskritai sumažinti bylinėjimąsi, t. y. viena precedentinė byla gali padėti išspręsti šimtus ar tūkstančius kitų ginčų ar užkirsti jiems kelią (Brazdeikis *et al.*, 2016, p. 111). Pažymėtina ir tai, kad tokia leidimų sistema turi daug privalumų lyginant su absoliučių draudimų sistema. Pavyzdžiui, iki 2011 m. spalio 1 dienos, CPK 341 straipsnio 2 punkte buvo įtvirtintas absoliutus kasacijos draudimas ginčo suma, t. y. kasacija buvo negalima turtiniuose ginčiuose, jeigu ginčijama

suma yra mažesnė kaip penki tūkstančiai litų⁷. Autoriaus nuomone, šio ribojimo panaikinimas buvo tinkamas žingsnis kasacijos instituto plėtojimui Lietuvoje, kadangi teismui buvo suteikta daugiau diskrecijos kasacinių skundu priėmimo prasme, t. y. jam buvo suteikta galimybė pasisakyti tam tikru svarbiu teisės klausimu, nepriklausomai nuo tokių neesminių aplinkybių kaip ginčo suma. Šiuo metu įstatyme įtvirtinta leidimų sistema yra pakankamai lankstaus pobūdžio ribojimas, kuris leidžia teismui pačiam įvertinti konkrečią teisinę problemą byloje, todėl nėra pagrindo taikyti absoliučių kasacijos draudimų.

Nors kasacinis teismas nagrinėja tik teisės klausimus, tačiau ne visi teisės klausimai gali būti nagrinėjami kasaciniame teisme. Su tikslu atskleisti, kuri konkreti teisinė problema gali būti nagrinėjama kasaciniame teisme, daugelyje valstybių yra naudojama kasacijos pagrindo sąvoka, iš kurios galima spręsti, ar teisinė problema gali būti nagrinėjama kasacine tvarka. Doktrinoje teigiama, kad kasacijos pagrindų ribojimą, kuriuo siekiama išgryninti Aukščiausiųjų Teismų praktiką, pripažįsta daugelis užsienio valstybių, numatydamas kaip kasacijos pagrindus tik esminius, svarbius, rimtus vienodam teisės taikymui ir aiškinimui materialinės ar proceso teisės pažeidimus, esminius nukrypimus nuo Aukščiausiojo Teismo suformuotos vienodos teismų praktikos, bendrųjų teisės principų pažeidimus, visuotinės svarbos teisės klausimus (Vokietija, JAV, Japonija, Suomija, Švedija, Ispanija, Didžioji Britanija ir kitos šalys) (Driukas, 2002, p. 170). Tiesa, yra ir išmčių, pavyzdžiui, Belgijoje, Prancūzijoje jokie specialūs kasacijos pagrindai nėra nurodyti, todėl teismui gali būti apskūstas kiekvienas įstatymui prieštaraujantis teismo sprendimas (Laužikas *et al.*, 2005, p. 324). Įdomu ir tai, kad iki 2002 m. CPK įsigaliojimo, kasacijos pagrindu Lietuvoje galėjo būti bet koks teisės pažeidimas, o nuo 2002 m. – tik esminis materialinės ar proceso teisės pažeidimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad paskeitusi kasacijos esmė reiškia, jog kasacijos pagrindu yra tik toks teisės pažeidimas, kuris kelia grėsmę viešam interesui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, nuo 2002 m. Lietuvoje kasacijos pagrindu yra ne bet koks, o tik esminę reikšmę turinti teisinė problema. Taigi, akivaizdu, jog šiuo metu galiojantis kasacinis modelis yra išimtinio pobūdžio.

⁷ Šis apribojimas buvo netaikomas ginčams, kylantiems bylose dėl darbo užmokesčio ir kitų išmokų, susijusių su darbo santykiais, išlaikymo priteisimo, žalos, susijusios su fizinio asmens sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimais profesine liga, atlyginimo

Lietuvoje kasacijos pagrindai įtvirtinti CPK 346 straipsnyje. Remiantis šio straipsnio 1 dalimi, kasacija yra galima tik jeigu yra bent vienas iš šio straipsnio antroje dalyje nurodytų kasacijos pagrindų. Pirma, kasacijos pagrindu gali būti pripažintas materialinės ar procesinės teisės normų pažeidimas, turintis esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, jeigu šis pažeidimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui. Iš CPK pateiktos formuluotės matyti, kad ne bet koks nurodytas teisės taikymo pažeidimas gali būti nagrinėtinas kasaciniame teisme, o tik toks, kuris turi esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui. Reikšmingais vienodos teismų praktikos formavimui gali būti pripažinti tokie atvejai, kai žemesnės instancijos teismai teisės normą aiškina ir taiko skirtingai, o kasacinis teismas tos normos aiškinimo ir taikymo klausimais dar nėra pareiškęs nuomonės (Laužikas *et al.* 2005, p. 325). Antra, kasacijos pagrindu gali būti pripažintas ir toks atvejis, jeigu teismas skundžiamame sprendime (nutartyje) nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos. Vertikalusis teismo precedentas reikalauja, kad žemesnės instancijos teismai sektų kasacinio teismo praktiką (Laužikas *et al.* 2005, p. 326). Taigi, būtina paisyti teismų instancinės hierarchijos ir teismų precedentų taisyklių, kurios pasireiškia tuo, kad žemesnieji teismai laikytųsi aukštesnės instancijos precedentų. Trečias ir paskutinis atvejis, kuris gali būti pripažintas kasacijos pagrindu yra, tuo atveju, jeigu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ginčijamu teisės klausimu yra nevienoda. Šis kasacijos pagrindas yra būtinas tikslingam kasacinio teismo veikimui, kadangi tuo atveju, jeigu kasacinis teismas priiminės nenuspėjamus („siurprizinius“) sprendimus, vienodos teismų praktikos bus neįmanoma suformuoti.

Pažymėtina, kad kiekvienu konkrečiu atveju patys kasacinio teismo (atrankos kolegijos) teisėjai nusprendžia ar byloje egzistuoja kasacijos pagrindas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad kasatorius privalo nurodyti išsamius teisinius argumentus, patvirtinančius kasaciniame skunde nurodytų kasacijos pagrindų buvimą, o teisiškai neargumentuoti kasatoriaus teiginiai nėra kasacinio nagrinėjimo dalyku (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje). Iš pateikto išaiškinimo akivaizdu, jog kasacinio skundo priėmimo stadijoje vyrauja nemažai subjektyvaus vertinimo – patys teisėjai sprendžia ar kasatorius įrodė kasacijos pagrindą. Autoriaus nuomone, diskrecijos suteikimas kasaciniam teismui priėmimo stadijoje turėtų būti vertinamas labiau teigiamai, nei neigiamai, nes ši sistema labiausiai atitinka kasacijos išimtinio nagrinėjimo specifiką. Be to, niekam kitam negali būti perduodama teisė spręsti ar

kasacinis skundas bus priimtas, nes susidarytų prielaidos manipuliuoti kasacinio teismo veikla. Taigi, tik patys kasacinio teismo teisėjai, kuriems taikomi analogiški nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai kaip ir ordinarinės instancijos teisėjams, gali spręsti kasacinio skundo priėmimo klausimą.

2. Kasacijos ir teisės į teisminę gynybą santykis

2.1. Teisės į teisminę gynybą samprata

Aplinkybė, kad kasacija yra extraordinarinė (išimtinė) teismų sprendimų teisėtumo kontrolės forma, savaime reiškia, kad kasacijos prieinamumas yra apribotas tam tikromis sąlygomis. Sąlygos, kurioms esant kasacinis skundas bus priimtas nagrinėti kasaciniame teisme, iš esmės atsiskleidžia per CPK 346 straipsnyje įtvirtintus kasacijos pagrindus. Tačiau toks kasacinio teismo prieinamumo apribojimas reiškia, kad ne visi asmenys galės pasinaudoti kasacija. Kyla klausimas, ar tai, kad dauguma kasacinių skundų taip ir nėra nagrinėtini kasacine tvarka, nepažeidžia asmens teisės į teisminę gynybą. Be to, svarbu atskleisti ir tai, koks santykis sieja kasacijos institutą ir asmens teisę į teisminę gynybą.

Remiantis teisės doktrinos atstovų nuomone, teisė į teisminę gynybą gali būti suprantama trejopai: pirma, kaip konstitucinis principas, reiškiantis, jog kiekvienam teisės subjektui privalo būti užtikrinta teisminė jo pažeistų teisių ar interesų gynybos galimybė (teigiama, kad teisė į teisminę gynybą yra sudedamoji asmens teisinio statuso (teisumo) dalis); antra, kaip teisė į teisminę gynybą materialine teisine prasme; trečia, kaip teisė į teisminę gynybą procesine teisine prasme (Laužikas *et al.* 2003, p. 21). Kiti doktrinos atstovai, t. y. G. Kavaliauskienė (Kavaliauskienė, 2010) ir S. Vėlyvis (Vėlyvis, 2006), yra detaliai išanalizavę teisę į teisminę gynybą. Kalbant apie teisę į teisminę gynybą civilinio proceso teisėje, autoriai pateikė išvadą, kad į teisės į teisminę gynybą turinį įeina dvi susijusios subjektinės asmens teisės – teisė į pareikštų materialinių teisinių reikalavimų patenkinimą bei teisė kreiptis į teismą. Šiuo atveju teisė kreiptis į teismą suprantama kaip besikreipiančiojo į teismą asmens subjektinę procesinę teisę kreiptis į teismą. Tuo tarpu kalbant apie kitą – materialinio pobūdžio – sudedamąją teisės į teisminę gynybą dalį, autoriai pabrėžė, kad konstatuoti ar asmuo turi teisę į pareikštų materialinių teisinių reikalavimų patenkinimą galima tik teismui išnagrinėjus bylą iš esmės (priėmus teismo sprendimą) (Kavaliauskienė, 2010, p. 36). Taigi, šių dviejų sudedamųjų dalių tandemas (teisė į pareikštų materialinių reikalavimų patenkinimą ir teisė kreiptis į teismą) sudaro pagrindą šnekėti apie teisę į teisminę gynybą civiliniame procese.

Tačiau taip pat svarbu aptarti ir teisės į teisminę gynybą kaip konstitucinio principo, kuris įtvirtintas įvairiuose teisės aktuose tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu, prasmę. Kalbant apie nacionalinį lygmenį, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio

1 dalis nustato, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Nekonstituciniu lygmeniu ši teisė taip pat detalizuojama ir CPK 5 straipsnio 1 dalyje, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje. Pažymėtina, kad teisė kreiptis į teismą yra absoliuti (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas). Akivaizdu, jog čia turima omenyje asmens konstitucinę teisę kreiptis į teismą, t. y. negalima apriboti tam tikro asmens konstitucinės teisės kreiptis į teismą dėl jo rasės, tautybės, kalbos, kilmės, religinių pažiūrų, tikrų specifinių bruožų ar kitų savybių. Šia teise gali naudotis kiekvienas fizinis asmuo, dirbantis valstybinėje, privačioje, mišrioje įmonėje, įstaigoje, organizacijoje, taip pat niekur nedirbantis asmuo, pensininkas, studentas, karys, kalinys ir kt., einantys oficialias pareigas asmenys, įskaitant aukščiausius valstybės pareigūnus bei asmenis, vykdančius teisingumą – teisėjus (Driukas, Valančius, 2005, p. 30). Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 4 straipsnio 3 dalis numato, kad teisę į teisminę gynybą taip pat turi ir juridiniai asmenys – įmonės, įstaigos, organizacijos bei kitos institucijos. Vėlesniuose nutarimuose Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, plėsdamas konstitucinę doktriną nurodė, kad įstatymu gali būti numatyti tam tikri procesiniai apribojimai ar kitos sąlygos, kurias būtina įgyvendinti tam, kad pasinaudoti teise į teisminę gynybą. Įstatymų leidėjas, vykdydamas konstitucinę pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ir laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme, paisydamas *inter alia* Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalyje, 30 straipsnio 1 dalyje nustatytų imperatyvų, gali nustatyti konstitucinės teisės kreiptis į teismą tvarką, *inter alia* sąlygas, terminus, įgyvendinimo būdus, kuriuos lemia *inter alia* viešasis interesas, tačiau negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas). Taigi, nors pati konstitucinė teisė kreiptis į teismą yra absoliuti, tačiau tai nereiškia, kad jos įgyvendinimui negali būti taikomi procedūriniai reikalavimai (apribojimai). Autoriaus nuomone, galima būtų tikslingai išsireikšti nurodant, kad teisė į teisminę gynybą kaip konstitucinis principas yra absoliuti, tačiau procesine prasme teisė kreiptis į teismą (viena iš teisės į teisminę gynybą sudėtinių dalių) yra sąlyginė, kadangi įstatymų leidėjas gali numatyti (ir yra numatęs) tam tikras sąlygas ir tvarką, kurios privaloma laikytis, kad tinkamai įgyvendinti subjekcinę teisę kreiptis į teismą ir pasinaudoti teismine gynyba.

Panašus aiškinimas yra pabrėžiamas ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje. Europos Žmogaus Teisių Teismas savo sprendimuose konstatavo, jog Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnis⁸ įtvirtina ne tik procesines garantijas nagrinėti bylą teisme, bet ir teisę kreiptis į teismą (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1975 m. vasario 21 d. ir 1985 m. gegužės 28 d. sprendimai). Vėlesniuose sprendimuose Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, jog gali būti taikomi įvairūs teisės kreiptis į teismą ribojimai. Šie ribojimai neturi suvaržyti asmens teisės kreiptis į teismą taip, kad būtų pažeista pati tokios teisės esmė. Taikomas ribojimas neatitiks Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimų, jeigu juo nebus siekiama teisėto tikslo ir nebus pagrįsto proporcingumo ryšio tarp taikomų priemonių ir siekiamo tikslo (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. gegužės 21 d. ir 2017 m. vasario 16 d. sprendimai). Taigi, Europos Žmogaus Teisių Teismas pateikia panašų teisės kreiptis į teismą išaiškinimą, nurodant, kad įstatymų leidėjas turi teisę nustatyti proporcingus ribojimus.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstitucinė teisė į teisminę gynybą yra nagrinėta daugiausiai toje apimtyje, kiek tai susiję su pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimu. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad „pagal Konstituciją, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalį, konstitucinę teisinės valstybės principą, teisė apskusti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, kad būtų užtikrinta galimybė ištaisyti galimas klaidas, yra neatsiejama konstitucinės teisės kreiptis į teismą ir teisės į tinkamą teismo procesą dalis. Teisės kreiptis į bent vienos aukštesnės instancijos teismą, kad būtų patikrintas pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas, negalima dirbtinai suvaržyti ar išvis paneigti, negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės nebuvo tinkamai apgintos pirmosios instancijos teisme, teisė kreiptis į aukštesnės instancijos teismą būtų neproporcingai apribota” (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 1 d. nutarimas). Įvertinus minėto nutarimo turinį matyti, kad teisė į teisminę gynybą iš esmės įtvirtina teisę apskusti pirmosios instancijos teismo sprendimą bent vienam aukštesnės instancijos teismui, t. y. teisė į teisminę gynybą bus tinkamai įgyvendinta, jeigu sudaroma galimybė apskusti teismo sprendimą bent jau apeliacinei instancijai. Autoriaus nuomone, konstitucinė jurisprudencija akcentuoja didelį

⁸ Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje reglamentuota, kad nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareikštą baudžiamąjį kaltinimą, jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo.

dėmesį į teismų instancinės sistemos klaidų ištaisymo funkciją, kadangi siekiama užtikrinti privatų ginčo šalies interesą ir priimti teisingą sprendimą ginčo šalių atžvilgiu. Todėl natūralu, kad konstitucinis teismas, aiškindamas teisės į teisminę gynybą principą, neužsimena apie kasacijos institutą, kurio pagrindinė užduotis yra įgyvendinti viešąją funkciją aiškinant ir taikant teisės normas. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika šiuo atžvilgiu nesiskiria, kadangi Europos Žmogaus Teisių Teismas savo praktikoje yra išaiškinęs, kad Konvencijos 6 straipsnyje numatyta apsauga nesibaigia priimant sprendimą pirmojoje instancijoje. Pasak Europos Žmogaus Teisių Teismo, valstybė privalo užtikrinti, kad apeliaciniuose teismuose asmenys, kuriems taikomos pagrindinės šiame straipsnyje nurodytos garantijos, turėtų jas ir apeliaciniuose teismuose (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1998 m. sprendimas). Įvertinus nurodytą praktiką, darytina išvada, kad teisė į teisminę gynybą, be abejonės, galioja tiek pirmoje, tiek apeliacinėje instancijoje. Kadangi aiškinant teisę į teisminę gynybą tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teismai nepasisako dėl kasacijos instituto, kyla klausimas koks santykis sieja teisę į teisminę gynybą ir kasaciją.

2.2. Teisė į teisminę gynybą ir kasacija

Vertinant teisės į teisminę gynybą ir kasacijos santykį, būtina turėti omenyje, kad kasacija yra ekstraordinarinė (išimtinė) teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma, kuriai būdingas išimtinis viešojo intereso įgyvendinimas, pasireiškiantis vienodos teismų praktikos formavimu taikant ir aiškinant teisės normas. Šis požymis išskiria kasaciją nuo apeliacinės instancijos, kuri priklauso ordinarinių teismo sprendimo kontrolės formai. Taigi, natūralu, kad apeliacinei instancijai yra būdingas daug didesnis privataus intereso įgyvendinimas negu kasacijai.

Teisės doktrinoje teisės į teisminę gynybą ir kasacijos santykis yra iš dalies nagrinėtas ir autorių nuomonės šiuo klausimu išsiskiria. A. Driukas ir V. Valančius nurodo, kad konstitucinė teisė į teisminę gynybą apima ir jo teisę apskųsti teismo sprendimą aukštesniajai teisminei instancijai [tame tarpe ir kasacijai – aut. past.]. Teigiama, kad asmuo turi teisę su skundu kreiptis apeliacine tvarka dėl neįsiteisėjusių sprendimų ar nutarčių ir nuosprendžių pagrįstumo ir (arba) kasacine tvarka dėl įsiteisėjusių sprendimų, nutarčių, nuosprendžių teisėtumo patikrinimo (Driukas, Valančius, 2005, p. 36). Tuo tarpu V. Nekrošius ir G. Ambrasaitė – Balynienė teigia, kad konstitucinė teisė į teisminę gynybą įgyvendinama pasinaudojus pirmąja teismo instancija ir negali būti priskiriama prie apeliacijos ir kasacijos

institutų (Kavaliauskienė, 2010, p. 37). V. Nekrošius pateikia du argumentus dėl savo pozicijos. Pirma, teigiama, kad atitinkama Konstitucijos norma kalbama apie galimybę kreiptis į teismą, jeigu kiti asmenys ar valstybė pažeidžia konstitucines teises. Vadinasi, teismas yra subjektas, kuris gina, o ne nuo kurio gali būti ginamasi. Antra, autorius teigia, kad, pripažinus, kad konstitucinė teisė į teisminę gynybą apima ir teisę skųsti teismo sprendimą, susiduriama su padėtimi be išeities, kadangi atsiranda konstitucinė teisė apskųsti kiekvieno teismo sprendimą, taigi ir aukštesnės instancijos (Nekrošius, 2002, p. 210). Tuo tarpu G. Ambrasaitė – Balynienė teigia, kad „vien tai, jog Konstitucija įtvirtina pakopinę teismų sistemą, savaime neduoda pagrindo teigti, kad pasinaudojimas visomis šios sistemos grandimis kiekvienam asmeniui yra garantuojamas. <...> Teigiant, kad pakopinės teismų sistemos įtvirtinimas reiškia galimybę apskųsti priimtą teismo sprendimą principą, kartu reiktų daryti išvadą, jog kiekvienam asmeniui turėtų būti sudaryta galimybė be apribojimų kreiptis ir į kasacinį teismą“ (Kavaliauskienė, 2010, p. 37 – 38; Ambrasaitė, 2004).

Nurodytus autorių argumentus vertėtų išnagrinėti detaliau. Autoriai, nepriskirdami teisės į teisminę gynybą prie kasacijos (ir apeliacijos) instituto, daugiausiai remiasi tuo, kad šios teisės turinį sudaro tik teisė kreiptis į teismą. Kaip jau minėta, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje teisė į teisminę gynybą yra konstitucinis principas, kuris apima ne tik kreipimosi į teismą procedūrinį aspektą. Asmens teisė kreiptis į teismą suponuoja ir jo teisę į tinkamą teisinį procesą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimai). Minėta, kad Europos Žmogaus Teismo praktikoje Konvencijos 6 straipsnis irgi įtvirtina procesines garantijas nagrinėti bylą teisme, o ne tik kreipimąsi į teismą. Šio darbo autoriaus nuomone, pripažįstant, jog teisė į teisminę gynybą apima teisę į kasaciją, savaime nereikštų, kad kiekvienam asmeniui turėtų būti sudaryta galimybė be apribojimų kreiptis į kasacinį teismą. Teisė kreiptis į teismą, kaip procesinė teisė, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, gali būti apribota, tačiau apribojimai privalo būti proporcingai siekiamam tikslui. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nurodęs, kad tais atvejais, kai sprendžiami tik teisės klausimai, ši teisė gali būti labiau apribota, nei tais atvejais, kai skundas liečia tiek fakto, tiek teisės klausimus (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. spalio 23 d. sprendimas). Todėl esant neproporcingiems apribojimams pasinaudoti kasacija, neabejotinai būtų pažeidžiama ir teisė į teisminę gynybą. Pavyzdžiui, susidurus su tokia hipotetine situacija, kuomet kasatoriaus skundas būtų nepriimtas dėl kasatoriaus rasės,

tautybės, kalbos, kilmės, religinių pažiūrių, tikrų specifinių bruožų ar kitų savybių, tai neabejotinai galima būtų traktuoti kaip teisės kreiptis į teismą (bei teisės į teisminę gynybą) pažeidimą.

Pažymėtina ir tai, kad teigti, jog teismas yra subjektas, kuris gina, o ne nuo kurio gali būti ginamasi taip pat nėra iki galo tikslu. Teismui priėmus sprendimą, pralaimėjusi šalis turi teisę bei realią galimybę ginčyti šį sprendimą aukštesnėse instancijose, taigi plačiaja prasme pralaimėjusi šalis ginasi tiek nuo procesinio oponento argumentų, tiek nuo teismo motyvų, kuriais teismas palaikė oponento argumentus ir priėmė ginčo šaliai nenaudingą sprendimą. Be to, tam tikrais atvejais teismo motyvai gali nesutapti su procesinio oponento argumentais, pavyzdžiui, teismas gali pasirinkti visiškai kitus teisinius argumentus negu buvo nurodyti ginčo šalių procesiniuose dokumentuose. Tokiu atveju teismo sprendimu nepatenkinta ginčo šalis, skųsdama tokį teismo sprendimą, ginčys tiek procesinio oponento argumentus, tiek teismo motyvus.

Minėti autoriai taip pat detaliau neanalizavo to, kad, be teisės kreiptis į teismą, kita teisės į teisminę gynybą sudėtinių dalių yra asmens teisė į pareikštų materialinių teisinių reikalavimų patenkinimą. Atsižvelgiant į tai, autoriaus nuomone, teigti, kad kasacijos institutas išeina už teisės į teisminę gynybą ribų, yra netikslinga, kadangi asmuo, pralaimėjęs bylą apeliacinėje instancijoje, gali siekti apginti savo pažeistas teises ir kasacijos instituto pagalba. Tokią teisę asmeniui suteikia įstatymas ir tai atitinka teisės į teisminę gynybą prigimtį, kadangi jo teisė į materialinio teisinio reikalavimo patenkinimą gali būti patenkinta ir kasacijoje (įstatymas nedraudžia asmeniui siekti savo materialinio teisinio reikalavimo patenkinimo kasacijoje). Pažymėtina, kad vien tai, jog yra taikomi tam tikri teisės kreiptis į kasacinį teismą proporcingi apribojimai (leidimų sistema ir kasacijos pagrindai), savaime nereiškia, kad asmuo neturi teisės į savo pareikštų materialinių teisinių reikalavimų patenkinimą kasacijoje. Ši teisė yra taikoma visiems asmenims, lygiai taip pat kaip ir konstitucinė teisė į teisminę gynybą ir jos negalima apriboti neproporcingomis priemonėmis. Kasacinis teismas, išnagrinėjęs bylą iš esmės, priima galutinį ir neskundžiamą teismo sprendimą, kuris vienaip ar kitaip paveiks kasatoriaus teises ir pareigas, todėl kiekvienas asmuo turi turėti galimybę bandyti pasinaudoti kasacijos institutu, nepaisant to, kad šio instituto pagrindinė paskirtis yra viešosios funkcijos įgyvendinimas – teismų praktikos formavimas išaiškinant teisės normas. Autoriaus nuomone, toks aiškinimas atitinka kasacijos esmę bei nepaneigia privataus intereso įgyvendinimo kasacijoje.

Be abejonės, didelės diskusijos dėl to, kad kasacija yra ekstraordinarinė teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma, nekyla. Kasacijos prigimtis, simbolizuoja viešojo intereso dominavimą prieš privatųjį, t. y. klasikinis kasacijos modelis net neturėjo teisės priimti naujojo teismo sprendimo – teismas turėjo tik konstatuoti teisės klaidos (ne)buvimą faktą, o esant būtinybei, kasacinis teismas privalėjo perduoti bylą kitai teisminei institucijai, kuri turi teisę pakeisti šį sprendimą. Taigi, nurodytoje situacijoje privatus interesas beveik ignoruojamas, tačiau sakyti, jog jo nėra taip pat būtų klaidinga. Nors pagrindinis kasacijos tikslas ginti viešąjį interesą, tačiau privataus intereso gynimo funkcija neišnyksta. Kasacinis teismas, nagrinėdamas bylą, kartu išsprendžia ir bylos šalių teisinį ginčą, t. y. kasacinio teismo sprendimas asmens padėčiai taip pat gali turėti įtakos (Kavaliauskienė, 2010, p. 51). Kasaciniam teismui priėmus sprendimą atsiranda tam tikros tiesioginės pasekmės asmens teisėms ir pareigoms ir šis sprendimas tampa galutinis ir neskundžiamas, įgyja *res judicata* galią. Taigi, nors pagrindinė kasacinio teismo funkcija yra viešoji, tačiau priimdamas teismo sprendimą, jis įgyvendina ir privataus intereso tenkinimo funkciją, todėl privatus interesas nėra absoliučiai ignoruojamas. Autoriaus nuomone, privataus intereso įgyvendinimą kasacijoje galima pavadinti šalutiniu arba sąlyginai „atsitiktiniu“, kadangi priimant kasacinį skundą, atrankos kolegija griežtai atsižvelgia tik į viešosios funkcijos įgyvendinimą, t. y. ar egzistuoja kasacijos pagrindai. Apibendrinant, kasacijoje privatus interesas įgyvendinamas kaip šalutinis padarinys, tačiau įstatymas nedraudžia ginčo šaliai bandyti pasinaudoti kasacijos institutu siekiant patenkinti savo privatų interesą.

2.3. Privataus ir viešojo intereso santykis

Svarbu atkreipti dėmesį į privataus intereso susitapatinimą su viešuoju. Minėta, kad teismas, priimdamas sprendimą, įgyvendina tiek privačią, tiek viešąją funkciją. Teisės doktrinoje teigiama, kad privataus – viešojo tikslo įgyvendinimo skirstymas ne visada yra aiškiai atskiriamas, kadangi ir bylos šalis gali būti labiau suinteresuota sužinoti tinkamą ir aiškų teisės santykio išaiškinimą, negu apginti savo tiesiogines teises (Chase *et al.*, 2007, p. 327). Tokiu būdu privati ginčo šalis veikia ne tik asmeniniais, bet ir visuomenės interesais, kadangi daro jai naudą ir siekia visiems bendro rezultato, kuris pasireiškia teisės išaiškinimo pavidalu ir yra adresuotas ne tik ginčo šalims, bet *erga omnes* (dėl visų, visiems). Doktrinoje taip pat nurodoma, kad viešasis interesas taip pat nėra griežtai apibrėžtas tik teisės išaiškinimu, ir gali būti suprantamas plečiamai, t. y. teismas, ištaisydamas žemesnės instancijos padarytą klaidą, tuo pačiu įgyvendina ir viešąjį interesą, kadangi visuomenės

pasitikėjimas teismais yra paremtas visuomenės suvokimu, kad teismai gali ištaisyti savo klaidas ir išvengti neteisybės (Chase *et al.*, 2007, p. 327). Atsižvelgiant į tai, autoriaus nuomone, galimos ir tokios situacijos, kuomet visuomenė bus suinteresuota privataus ginčo išsprendimu, pavyzdžiui, visuomenei jautriose, rezonansinėse bylose. Tokiose bylose neabejotinai apeliaciją pralaimėjusi šalis bandys pateikti kasacinį skundą su tikslu išnaudoti visą įmanomą teismų instancinę sistemą. Kadangi kasacinis teismas yra išimtinio pobūdžio teismo sprendimų peržiūros mechanizmas, teismas gali neduoti leidimo kasaciniam skundui nagrinėti kasacijoje, tačiau tokį sprendimą visuomenė gali sutikti klaidingai (tam tikrais atvejais, net gi priešišškai), o to padarinys – visuomenės pasitikėjimo teismais nuosmukis bei žala viešajam interesui.

Atsižvelgiant į esantį reguliavimą ir kasacijos paskirtį, manytina, kad kasacinis teismas turėtų rūpintis tik vienodos teismų praktikos formavimu, tačiau autoriaus nuomone, galima kelti klausimą diskusiniame lygmenyje dėl to, ar kasacinis teismas, kaip valstybės Aukščiausiasis Teismas, turėtų aukoti visuomenės pasitikėjimo teismais rodiklį. Nepaisant to, kad kasacinio teismo funkcija yra vienodos teismų praktikos formavimas aiškinant ir taikant teisės normas, tačiau svarbu pasverti ir galimą visuomenės pasitikėjimo teismais aspektą bei įvertinti ar nebus padaryta dar didesnė žala viešajam interesui atsisakius priimti kasacinį skundą, kadangi visuomenė dažnu atveju gali klaidingai manyti (arba būti suklaidinta), jog kasacinio skundo nepriėmimas yra lygus jo atmetimui. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus atrankos kolegija 2019 m. rugpjūčio 13 d. nutarė atsisakyti priimti nagrinėti uždarnosios akcinės bendrovės „Vilniaus nacionalinis stadionas“ skundą dėl Vilniaus miesto savivaldybės sprendimo pašalinti bendrovę iš daugiafunkcio komplekso koncesijos konkurso. Akivaizdu, jog nagrinėjamos bylos pobūdis buvo susijęs ir su viešuoju interesu. Kasacinis teismas nutartyje nurodė, kad paduotas skundas neatitinka kasaciniam skundui keliamų reikalavimų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugpjūčio 13 d. nutartis civilinėje byloje). Nors tokio trumpo pobūdžio motyvai nebuvo išskirtiniai, kadangi ši nutartis neišsiskyrė nuo kitų atrankos kolegijos nutarčių, kuriomis atsisakoma priimti kasacinį skundą, tačiau žiniasklaidoje galima buvo pamatyti klaidinančių pasisakymų, jog „sprendimas nepriimti skundo parodo, kad Vilniaus miesto savivaldybė bei projekto komisija buvo teisūs“ (Aukščiausiasis Teismas atsisakė priimti skundą, 2019). Be abejonės, minėtas pasakymas neatitinka tikrovės, kadangi kasacinis teismas nenagrinėjo ginčo iš esmės, o tiesiog nustatė, kad byloje nėra keliamas ypatingos reikšmės teisinis klausimas (kasacijos

pagrindas). Tačiau šis pavyzdys parodo, jog yra galimos situacijos, kuomet visuomenė gali būti suklaidinta dėl atrankos kolegijos nutarties ir kasacijos instituto esmės, o didelio rezonanso bylose gali būti padaroma žala viešajam interesui.

Autoriaus nuomone, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad nors kasacinis teismas nagrinėja tik teisės klausimus, tačiau tai nereiškia, jog sąžininga ginčo šalis, pralaimėjusi apeliacinę instanciją, neturėtų bandyti kreiptis (bijoti kreiptis) į kasacinį teismą siekdama savo materialinių teisių reikalavimų patenkinimo. Natūralu, kad ginčo šalis pati gali nežinoti, jog ji susidūrė su esmine teisine problema, turinčia reikšmės visai teisei sistemai, pavyzdžiui, dėl tos aplinkybės, jog apeliacinėje instancijoje nebuvo privalomas advokato dalyvavimas ir šalis nesuvokė nagrinėjamos teisinės problemos esmės. Pažymėtina ir tai, kad kai kuriose kasacinio teismo nutartyse galima matyti, jog teismas lanksčiau žiūri į „teisinės problemos sąvoką“, kadangi teismas vertina teisinius santykius vadovaudamasis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.5 straipsnyje įtvirtintais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Pavyzdžiui, kasacinis teismas yra nurodęs, kad teismai, sprendami šalių ginčą dėl turto atidalijimo ir vertindami, ar vieno iš bendraturčių siūlomas atidalijimo būdas atitinka įstatymų nustatytus reikalavimus, nuosavybės apsaugos ir proporcingumo principus, turi tam tikrą diskrecijos teisę, kurią įgyvendindami privalo vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje). Autoriaus nuomone, tokio pobūdžio bylose kasacinis teismas dažnai pasisako (turi teisę pasisakyti) siekdamas kuo teisingiau įgyvendinti privatų interesą, t. y. išspręsti privačių bylininkų ginčą remiantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais. Antai, vienoje iš bylų kasacinis teismas nurodė, kad žemesnės instancijos teismai „netinkamai aiškino ir taikė daiktinės teisės normas, reglamentuojančias bendrosios dalinės nuosavybės teisės įgyvendinimą, neišsiaiškino galimybių rasti šalims tinkamiausią sprendimo būdą <...>. Taigi išimtinis atidalijimo iš bendrosios dalinės nuosavybės sumokant kompensaciją būdas pasirinktas nemotyvuotai. Be to, jis ir taikytas netinkamai, nes pagrindinė tokio būdo taikymo sąlyga – teisingas atidalijimo turto vertės nustatymas” [pabraukta autoriaus – aut. pastab.] (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje). Autoriaus nuomone, kasaciniam teismui vertinant sąvokų „teisingas“, „tinkamas“, „sąžiningas“ esmę didžiaja dalimi yra referuojama į privataus intereso įgyvendinimą, nors teigti, kad viešasis interesas yra pamirštas, taip pat būtų klaidinga, kadangi šios sąvokos yra glaudžiai susijusios

su tinkamu teisės aiškinimu bei yra įtvirtintos įstatyme. Atsižvelgiant į tai, galima būtų teigti, kad visuomenės pasitikėjimas teismais yra svarbus teisinės valstybės bruožas, todėl sąžininga ginčo šalis turėtų žinoti apie galimybę apginti savo privatų interesą, kuris gali sutapti ir su viešuoju interesu kasacijoje. Ar konkreti byla bus nagrinėtina kasacine tvarka, gali konstatuoti tik pats kasacinis teismas kasacinio skundo priėmimo stadijoje. Nepaisant to, visuomenė turi žinoti apie galimybę ginti savo pažeistas teises kasacijoje bei neturėtų bijoti kreiptis į kasacinį teismą, net jeigu šis teismas įgyvendina privatų interesą kaip šalutinį padarinį.

Apibendrinant, kasatorius, paduodamas kasacinį skundą, turi teisę į savo materialinių reikalavimų patenkinimą kasacijoje, todėl kasacijos teisė įeina į teisę į teisminę gynybą. Be to, teisė kreiptis į teismą taip pat apima teisę kreiptis į kasacinį teismą, kadangi numatant tam tikrus neproporcingi ribojimus kreiptis į kasacinį teismą, pavyzdžiui, uždraudus kreiptis į teismą tam tikrai asmenų grupei dėl jų rasės, kalbos, religinių pažiūrų ar kitų savybių (požymių), tai neabejotinai reikštų teisės į teisminę gynybą pažeidimą. Taigi, autoriaus nuomone, teisė į teisminę gynybą apima tiek teisę kreiptis į kasacinį teismą, tiek teisę į savo materialinių reikalavimų patenkinimą kasacijoje.

3. Kasacinis procesas

3.1. Kasacinio skundo padavimas

Kasaciniam procesui būdingas didelis proceso išskirtinumas lyginant su kitomis teismo sprendimų teisėtumo kontrolės formomis. Jau kasacinio skundo paruošimo metu įgyvendinami pirmieji kasacijos instituto išskirtiniai požymiai, lyginant su pirmąja ir apeliacine instancija. Vadovaujantis CPK 347 straipsnio 3 dalimi, kasacinis skundas turi būti surašytas advokato, kas išskiria kasaciją nuo pirmosios ir apeliacinės⁹ instancijų inicijavimo procesinių dokumentų. Šis reguliavimas yra pateisinamas, kadangi bylų peržiūrėjimas kasacine tvarka yra išskirtinis ir kasacinį teismą turi pasiekti tik kokybiškai surašyti kasaciniai skundai, kuriuose būtų tinkamai atskleista esminę reikšmę teisinei sistemai turinti teisinė problema (kasacijos pagrindas), o tokį skundą gali surašyti tik kvalifikuotas teisininkas.

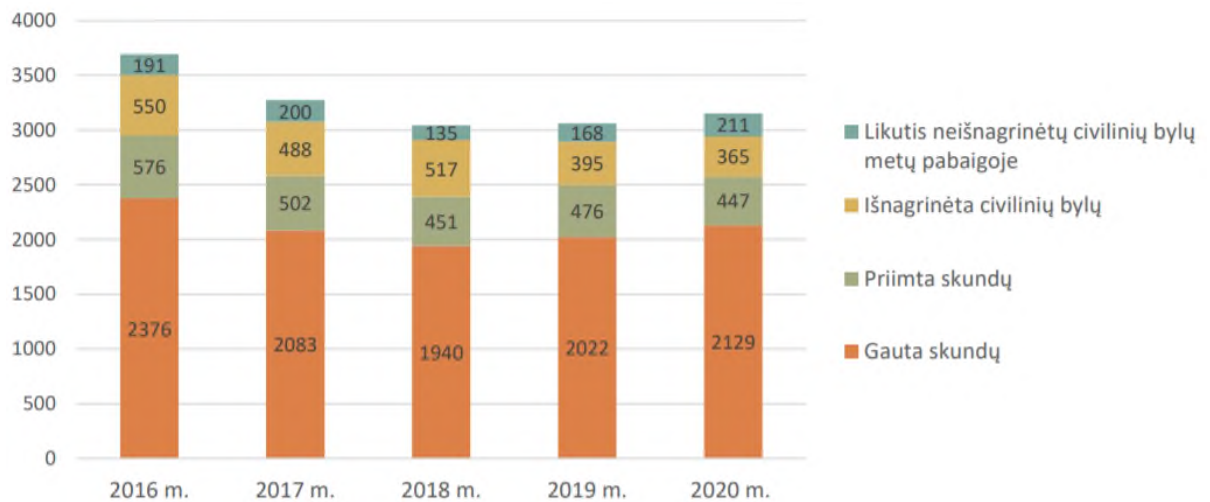
Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra vienintelis Lietuvos teismas pateikęs rekomendacijas bylininkams, kurie ketina paduoti kasacinius skundus (Rekomendacijos, 2015). Teisės mokslininkai pastebi, jog advokatai, kurie surašo kasacinius skundus, vis dar dažnai jų nepaiso ir pateikia akivaizdžiai šių rekomendacijų neatitinkančius kasacinius skundus. Natūralu, kad tokie dokumentai paprastai yra nepriimami. Tai kartais sukelia reakciją, kad visuomenei, bylininkams Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis pristatoma kaip nemotyvuota, todėl nepagrįsta ir savavališka (Brazdeikis *et al.*, 2016, p. 114). Nors sutiktina su tuo, kad rekomendacijų laikymasis padidina kasacinio skundo kokybę bei padidina tikimybę, kad kasacinis skundas bus priimtas, tačiau pastebėtina ir tai, kad pačiose rekomendacijose nurodyta, kad tai tik metodinė pagalba kasacinį skundą rašantiems asmenims, todėl šių rekomendacijų laikymasis nėra privalomas, išskyrus tuos reikalavimus, kurie išplaukia iš proceso teisės normų ir iš suformuotos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos (Rekomendacijos, 2015). Visgi, pagrįsta būtų teigti, kad didelė dalis rekomendacijose nustatytų kriterijų atspindi ir teismų praktikoje suformuotus kasacinių skundų priimtumo kriterijus. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad jis gali pasisakyti tik dėl tų kasacinio skundo argumentų, jeigu jais yra suformuluota teisės aiškinimo ir taikymo problema, atitinkanti CPK 346 straipsnyje numatytus kriterijus. Priešingu atveju kasacinis

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2019 m. kovo 1 d. priėmė nutarimą, kuriuo pripažino, kad CPK 306 straipsnio 3 dalis (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija), kurioje buvo numatyta, kad kasacinį skundą surašo advokatas, prieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

teismas konstatuoja nesant kasacijos pagrindų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje). Todėl labai svarbu tinkamai surašyti kasacinį skundą bei jame suformuluoti teisės aiškinimo ir taikymo problemą. Pažymėtina, kad rekomendacijos asmenims, paduodantiems kasacinius skundus, atskleidžia pavyzdinių kriterijų sąrašą, iš kurio teismas sprendžia dėl kasacinio skundo priėmimo pagal CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktą (Brazdeikis *et al.*, 2016, p. 114). Taigi, akivaizdu, jog paduodant kasacinį skundą, būtina įvertinti ne tik CPK 347 straipsnyje numatytus kasacinio skundo turinio reikalavimus, bet ir išanalizuoti rekomendacijose nurodytą medžiagą, kadangi ši medžiaga yra paruošta to subjekto, kuris ir spės, ar priimti pateiktą kasacinį skundą.

Svarbu įvertinti ir Lietuvos Aukščiausiame Teisme gautų kasacinių skundų statistiką. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktais duomenimis, 2020 m. buvo gauti 2 129 kasaciniai skundai, iš kurių buvo priimti 447 kasaciniai skundai (21 proc.). Ilgą laiką kasacinių skundų priėmimo statistika buvo išlikusi daugmaž nepakitusi, t. y. apie 25 proc. (2016 m. – 24,2 proc., 2017 – 24,1 proc., 2018 m. – 23,2 proc., 2019 m. – 23,5 proc.). (žr. 3 paveikslą).

3 paveikslas. **Gauta, priimta kasacinių skundų ir išnagrinėta civilinių bylų 2016-2020 m.**

Šaltinis: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas / 2020 metinis informacinis pranešimas. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/atviri-duomenys/metiniai-pranesimai/4>

Taigi, galima įžvelgti kiek mažesnę kasacinių skundų priėmimo statistiką 2020 metais, kadangi kasacinio skundo priėmimo statistika linksta arčiau 20 proc., t. y. beveik kas penktas kasacinis skundas buvo priimtas nagrinėti kasaciniame teisme. Per pastaruosius penkerius

metus taip pat galima įžvelgti nežymų paduodamų kasacinių skundų (vienetų) skaičiaus sumažėjimą. Lyginant paduotų kasacinių skundų skaičių, matyti, kad kasacinių skundų padavimas yra kiek sumažėjęs, t. y. 2020 metais buvo paduota maždaug 200 kasacinių skundų mažiau, negu 2016 metais, tačiau 2020 m. paduotų kasacinių skundų skaičius viršijo praėjusių metų paduotų skundų skaičių (2016 m. – 2 376, 2017 m. – 2 083, 2018 m. – 1 940, 2019 m. – 2 022, 2020 m. – 2 129) (žr. 3 paveikslą). Kasacinio teismo išduotų leidimų skaičiaus mažėjimo statistiką, autoriaus nuomone, galima vertinti teigiamai. Užsienio Aukščiausiųjų Teismų praktika rodo, kad kasacinis teismas Lietuvoje vis dar atrenka ganėtinai nemažai kasacinių skundų civilinėse bylose, nors šis skaičius ir yra sumažėjęs. Pavyzdžiui, remiantis 2011 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo duomenimis, 2011 m. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme buvo gauti 2 041 kasaciniai skundai, o iš jų priimta net 669 kasacinių skundų (32,8 proc.) (Metinis pranešimas, 2011, p. 38). Palyginimui, Estija atrenka tik 16 proc., Norvegija – 6 proc., Švedija – 1,5 proc. (Brazdeikis *et al.*, 2016, p. 110). Taigi, kasacinių skundų pateikimo ir kasacinių skundų priimtumo sumažėjimas atspindi kasacijos kaip ekstraordinarinės teismo sprendimų teisėtumo kontrolės formos prigimtį, todėl turėtų būti vertinami teigiamai.

Lietuvoje dėl kasacinio skundo priėmimo (atrankos) klausimo išsprendimo yra suteikiama galimybė pasisakyti ir kitoms bylos šalims. Vadovaujantis CPK 351 straipsnio 1 dalimi, atsiliepiamą į kasacinį skundą šalys privalo pateikti, o kiti byloje dalyvaujantys asmenys turi teisę raštu pateikti per vieną mėnesį nuo skundo įrašymo į Lietuvos Aukščiausiajame Teisme kasacine tvarka nagrinėtinų bylų sąrašą. Tokiu būdu užtikrinamas rungimosi principas, šalies teisė būti išklaustyti ir pasisakyti esminiais kylančiais proceso klausimais (Brazdeikis *et al.*, 2016, p. 111). Visgi, kyla klausimas ar kasacinio skundo priėmimo (atrankos) klausimui turi būti suteikiama galimybė proceso dalyviams rungtis, ypač turint omenyje tai, kad kasacijoje yra įgyvendinama viešoji funkcija, o privatus intereso įgyvendinimas paprastai yra minimalus. Kaip minėta anksčiau, net ir įgyvendinus viešąjį interesą, privatus interesas neišnyksta, todėl, autoriaus nuomone, rungimosi principas turėtų būti nepamirštas ir kasaciniame procese. Nors kasacinio skundo priėmimo svarstymas yra išimtinė kasacinio teismo prerogatyva, tačiau suteikti galimybę pasisakyti ir kitai šaliai, manytina, kad negali pakenkti viešosios funkcijos įgyvendinimui, o atvirkščiai – padės ją tikslingai įgyvendinti. Viena iš bylos šalių (pavyzdžiui, trečiasis asmuo) gali suteikti papildomų argumentų kasaciniam skundui priimti, tuo tarpu, priešingą interesą turinti bylos

šalis, gali atkreipti kasacinio teismo dėmesį į tai, kad kasacinis skundas turi turinio trūkumų, kurie patvirtina, jog kasacinis bylos nagrinėjimas yra negalimas, kadangi neegzistuoja nei vieno kasacijos pagrindo. Sutiktina ir su tuo, kad atsižvelgiant į kasacijos esmę ir paskirtį, atsiliepimo į kasacinį skundą pagrindą gali sudaryti tik teisės, o ne fakto klausimai (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 409). Visgi, vienintelis tokio pasirinkto modelio trūkumas yra bylos nagrinėjimo trukmės bei bylinėjimosi kaštų didėjimas, tačiau šie trūkumai neatsveria tinkamos viešojo intereso įgyvendinimo funkcijos.

Atsižvelgiant į CPK 345 straipsnio 1 dalies reglamentavimą, šiuo metu įstatyme įtvirtina bendroji taisyklė, jog kasacinis skundas gali būti paduotas per tris mėnesius nuo skundžiamo sprendimo, nutarties įsiteisėjimo dienos. Pagal dabartinį Lietuvos kasacijos modelį, jeigu kasacinis skundas yra nepriimtas dėl to, kad neatitinka kasacijos pagrindų, numatytų CPK 346 straipsnyje, leidžiama iš naujo paduoti kasacinį skundą (kitą mėnesį, kai pasikeičia teisėjų atrankos kolegijos sudėtis), svarbu, kad būtų laikomasi termino kasaciniam skundui paduoti. Tačiau yra jurisdikcijų, kurios neleidžia dar kartą pateikti kasacinio skundo (Švedija, Norvegija, Estija, Latvija, Anglija, Austrija) (Brazdeikis *et al.*, 2016, p. 112). Ar Lietuvoje pasirinktas modelis yra tinkamas yra diskusinis klausimas. Šiuo metu Lietuvoje egzistuoja teorinė galimybė paduoti kasacinį skundą dėl to paties teisės klausimo kelis kartus (po vieną kartą vis naujai atrankos teisėjų kolegijai). Nepaisant to, antrąjį ar trečiąjį kartą paduodamas kasacinis skundas turėtų būti modifikuotas nuo anksčiau paduoto kasacinio skundo, kadangi teismas tokios pačio kasacinio skundo gali nepriimti. Tokia išvada darytina iš CPK 350 straipsnio 4 dalies reglamentavimo, kuriame numatyta, kad kasacinio skundo priėmimo klausimas išsprendžiamas nutartimi, kuri yra galutinė ir neskundžiama. Dar daugiau, identiško kasacinio skundo padavimas kelis kartus gali būti traktuojamas kaip teisės paduoti kasacinį skundą piktnaudžiavimas, o kasatoriui gali atsirasti teisinės pasekmės, numatytos CPK 95 straipsnyje. Akivaizdu, kad šiuo metu galiojanti sistema didina teismo krūvį, t. y. uždraudus paduoti kasacinį skundą dėl to paties klausimo kitai teisėjų kolegijai, būtų sumažinamas paduotų kasacinių skundų skaičius kelis kartus, nes šiuo metu dauguma advokatų siekia išnaudoti visas įmanomas galimybes, kad kasacinis skundas būtų priimtas. Tačiau ši sistema turi ir privalumų. Vienas iš pagrindinių šios sistemos privalumų yra tas, kad susidūrus su išties svarbia teisės problema, šis klausimas neabejotinai bus nagrinėtinas kasacine tvarka, kadangi bent vienas iš devynių kasacinį skundą mačiusių teisėjų (darant prielaidą, kad kasacinis skundas bus paduotas 3 kartus, t. y. po vieną kartą kiekvienai

atrankos kolegijos sudėčiai), turi duoti sutikimą. Taigi, tikimybė, kad kasacinis skundas bus nepriimtas per klaidą, yra ženkliai sumažinta. Autoriaus nuomone, vieningo atsakymo, ar šiuo metu Lietuvoje taikoma sistema yra tinkama, nėra. Šiuo metu galiojantis modelis neabejotinai apkrauna kasacinę teisumą papildomu darbo krūviu, nes vien susipažinimas su bylos medžiaga gali reikalauti nemažo įdirbio. Visgi, iš teisėjų atrankos kolegijos nutarčių¹⁰ matyti, kad tokios nutartys yra daugiausiai šabloninio pobūdžio ir nereikalaujantys išsamių motyvų, todėl, tikėtina, kad šiuo metu yra surastas tinkamas balansas tarp laiko investavimo į nutarties rengimą bei laiko investavimo į problemos analizę (galimų kasacijos pagrindų identifikavimą). Taigi, autoriaus nuomone, kardinalaus poreikio keisti šiuo metu esantį reguliavimą, nėra.

3.2. Kasacinės bylos nagrinėjimas

Kasacinės bylos nagrinėjimas taip pat pasižymi tam tikrais ypatumais. Remiantis CPK 356 straipsnio 1 dalimi, bylų nagrinėjimas kasacine tvarka, kaip ir apeliacine tvarka, paprastai vyksta rašytinio proceso tvarka. Bylos nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka nereiškia, kad Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje ir CPK 9 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas teismo proceso viešumo principas kasaciniame procese negalioja, kadangi viešumas užtikrinamas tuo, kad šio teismo pranešimais šalys ir tretieji asmenys yra informuojami apie bylos nagrinėjimo laiką ir vietą ne tik žodinio, bet ir rašytinio proceso atveju (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 426). Nors dauguma bylų yra nagrinėjimos rašytinio proceso tvarka, tačiau įstatymų leidėjas nėra pamiršęs ir žodiškumo principo. Vadovaujantis CPK 356 straipsnio 2 dalimi, teisėjų kolegija, nusprendusi, kad tai yra būtina, gali paskirti žodinių bylų nagrinėjimą. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Covalenco prieš Moldovos Respubliką* dėl žodinio bylų nagrinėjimo organizavimo pagal Konvencijos 6 straipsnį, nurodė atvejus, kuomet teismai gali nerengti žodinio bylų nagrinėjimo: pirma, kuomet nėra kilusių klausimų dėl patikimumo ar ginčijamų faktų, kurie lemtų poreikti rengti posėdį ir teismas gali teisingai ir pagrįstai išnagrinėti bylą remdamasis byloje esančia medžiaga; antra, bylose, kuriose keliami tik riboto pobūdžio teisiniai klausimai (angl. *purely legal issue*); trečia, bylose, kurios susijusios su labai techniniais klausimais (angl. *highly technical issues*) (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. birželio 16 d. sprendimas). Kadangi Lietuvos

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegijos 2021 m. kovo 5 d. nutartis Nr. eCIK-224/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegijos 2021 m. kovo 5 d. nutartis Nr. eCIK-228/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegijos 2021 m. kovo 5 d. nutartis Nr. eCIK-221/2021 ir kt.

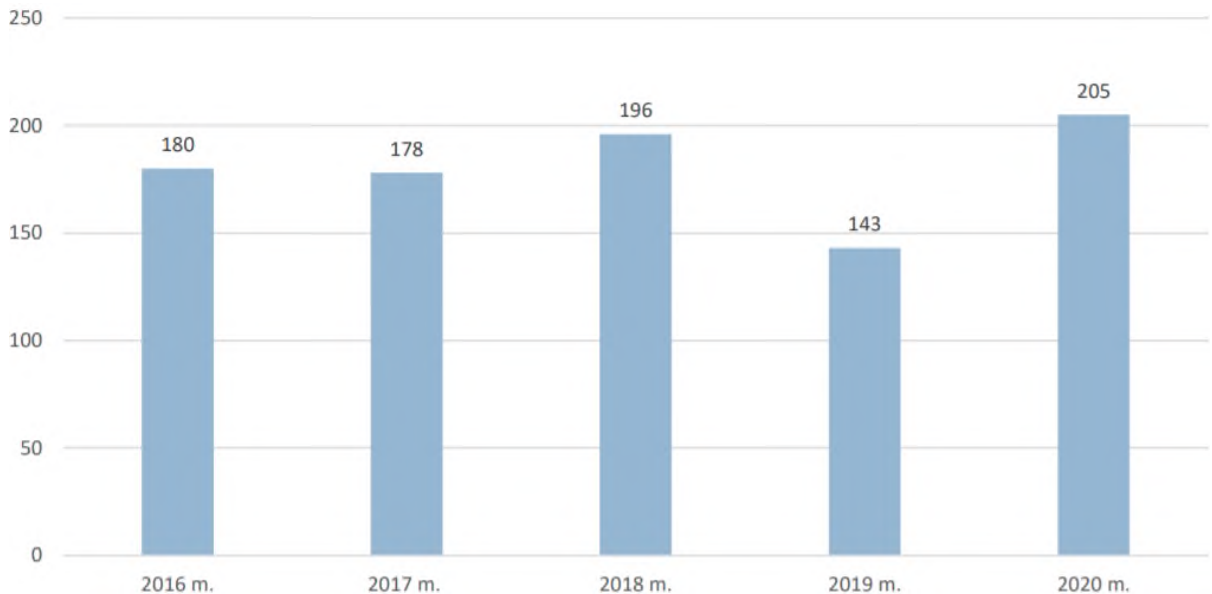
Aukščiausiasis Teismas yra kasacinis teismas, kuris nagrinėja tik teisės klausimus, darytina išvada, kad absoliuti dauguma kasacinių bylų yra nagrinėjama rašytinio proceso tvarka. Pritartina doktrinoje išsakytai pozicijai, kad įstatyme naudojama „būtinumo“ sąvoka yra vertinamoji ir jos turinio įstatymas neatskleidžia, todėl dėl būtinumo palikta spręsti kasaciniam teismui konkrečioje byloje (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 426). Visgi, iš normos formuluotės akivaizdu, kad bylos nagrinėjimas žodinio proceso tvarka yra išimtis iš taisyklės ir prerogatyva spręsti šį klausimą suteikiama tik bylą nagrinėjančiai teisėjų kolegijai. Autoriaus nuomone, rašytinio proceso prioritetas kasaciniame procese yra suprantamas ir pateisinamas, kadangi bylą nagrinėjant kasacine tvarka, paprastai nebelieka poreikio aiškintis faktinių bylos aplinkybių žodinio proceso tvarka, o iškilusios teisinės problemos esmė būna aiškiai suformuluota kasaciniame skunde (priešingu atveju kasacinis skundas nepraeis leidimų sistemos ir nebus priimtas nagrinėti).

Kitas svarbus kasacinės bylos nagrinėjimo ypatumas yra tas, kad kasaciniame procese nebeveikia suspensyvinis efektas, būdingas apeliacijai. Tai reiškia, kad kasacinio skundo padavimo ir priėmimo faktas nedaro jokios įtakos skundžiamo apeliacinės instancijos teismo sprendimo ar nutarties teisinei galiai, nesustabdo šio sprendimo ar nutarties vykdymo (Kavaliauskienė, 2010, p. 48). Tai, kad kasacinio skundo padavimo faktas nestabdo apeliacinės instancijos teismo sprendimo vykdymo, patvirtina prezumpciją, jog apeliacinės instancijos teismo sprendimu yra pasitikima ir jis yra teisėtas, kol nenuginčytas. Tuo tarpu kasacija yra išimtinė teismo sprendimų kontrolės forma, kuri, didžiąja dalimi, yra suinteresuota tik vienodos teismų praktikos formavimu aiškinant ir taikant teisės normas. Visgi, šiam bendrajam principui gali būti taikoma išimtis – remiantis CPK 363 straipsnio 1 dalimi, kartu su kasaciniu skundu gali būti paduodamas ir prašymas sustabdyti skundžiamo teismo sprendimo vykdymą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad kasacinis teismas gali stabdyti skundžiamo procesinio sprendimo vykdymą, o ne galiojimą, t. y. ši norma negali būti aiškinama taip, kad pagal ją priimta kasacinio teismo atrankos kolegijos nutartimi sustabdomas apeliacinės instancijos teismo sprendimo galiojimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 4 d. nutartis civilinėje byloje). Sutiktina su doktrinoje išsakyta nuomone, jog šiuo kasacijos ypatumu yra didinamas žemesnės instancijos teismų sprendimų autoritetas ir užtikrinamas šių sprendimų ir jais nustatytų teisinių santykių stabilumas (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 450). Autoriaus nuomone, šis kasacijos ypatumas yra tikslingas ir atitinka kasacijos esmę, juo labiau, kad šiuo metu pasirinktas reguliavimas yra

lankstus ir, esant poreikiui, ginčo šaliai yra suteikiama galimybė prašyti sustabdyti apeliacinės instancijos teismo sprendimo vykdymą, tačiau šio prašymo tikslingam išsprendimui būtina atsižvelgti į konkrečias byloje nustatytas faktines aplinkybes bei ginčo pobūdį.

Svarbu įvertinti ir kasacinės bylos nagrinėjimo trukmės rodiklius. Įvertinus kasacinės bylos nagrinėjimo trukmę, matyti, jog kasacinės bylos nagrinėjimo vidutinė trukmė ilgą laiką buvo mažėjanti, tačiau 2020 m. matyti staigus bylos nagrinėjimo trukmės padidėjimas. 2016 m. civilinė byla kasacine tvarka vidutiniškai buvo nagrinėjama – 180 dienas, 2017 m. – 178 dienas, 2018 m. – 196 dienas, 2019 m. – 143 dienas, o 2020 m. net 205 dienas (žr. 4 paveikslą).

4 paveikslas. Vidutinė kasacinės bylos nagrinėjimo trukmė (dienų sk.) 2016-2020 m.

PASTABA. Civilinės bylos vidutinė nagrinėjimo trukmė nurodyta skaičiuojant nuo kasacinio skundo gavimo iki bylos išnagrinėjimo dienos.

Šaltinis: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas / 2020 metinis informacinis pranešimas. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/atviri-duomenys/metiniai-pranesimai/4>

Nors iš pateiktos statistikos matyti, kad vidutinė bylos nagrinėjimo trukmė 2019 m. buvo smarkiai sumažėjusi (ypač lyginant 2019 ir 2020 metus), tačiau dar 2011 metais vidutinė bylų išnagrinėjimo trukmė siekė 140 dienų (Metinis pranešimas, 2011, p. 38). Manytina, kad 2019 metais pasiektas bylos nagrinėjimo vidurkis (apie 140 dienų) buvo optimalus ir tinkamas laiko tarpas, atitinkantis pagrindinius civilinio proceso principus, tame

tarpe ir CPK 7 straipsnyje įtvirtintus proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principus. Nors pagal pirmosios instancijos teismo vidutinę bylų nagrinėjimo trukmę Lietuva yra viena iš pirmaujančių Europoje (2017 m. Lietuvos vidurkis – 85 dienos), tačiau kasacinių bylų nagrinėjimas Lietuvoje niekada nepasižymėjo dideliu išskirtinumu. Pavyzdžiui, 2017 metais Estijoje vidutinė bylos nagrinėjimo kasacine tvarka trukmė buvo 85 dienos, Švedijoje – 98 dienos, Slovakijoje – 104 dienos. Tuo tarpu Italijoje vidutinė bylos nagrinėjimo kasacine tvarka trukmė užtruko net 1 299 dienas (EU Justice scoreboard, 2019, p. 4). Manytina, kad 2020 metais smarkiai padidėjusi vidutinė kasacinės bylos nagrinėjimo trukmė gali būti susijusi su netikėtai pasaulį užklupusia COVID-19 pandemija, kadangi pandemija galėjo daryti įtakos tiek dalyvaujančių byloje asmenų, tiek teismo darbui. Tikėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sieks susigrąžinti 2019 metais pasiektą operatyvumo lygį. Autoriaus nuomone, kasacinis procesas Lietuvoje 2019 metais truko racionalų laiko tarpą ir neprieštaravo nei proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principams, bei tuo pačiu leido visapusiškai ir išsamiai išnagrinėti kasacinę bylą atskleidžiant bylos esmę. Lyginant Lietuvą su geraisiais užsienio kasacinių teismų pavyzdžiais, kasacinės bylos nagrinėjimas 2019 metais atitiko užsienio teisės sistemų tendencijas bei truko racionalų laiko tarpą.

3.3. Kasacinio teismo teisės ir kiti nagrinėjimo ypatumai

Kadangi kasacine tvarka nagrinėjamos tik ypatingos teisinės reikšmės teisės problemos, šių bylų nagrinėjimui taikomi kitokie nagrinėjančio teismo sudėties ypatumai. Remiantis CPK 62 straipsnio 4 dalies ir CPK 340 straipsnio 4 dalies reglamentavimu, Lietuvos Aukščiausiajame Teisme civilines bylas nagrinėja trijų teisėjų kolegija, išplėstinė septynių teisėjų kolegija, mišri Civilinių bylų skyriaus ir Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų ar išplėstinė septynių teisėjų kolegija arba Civilinių bylų skyriaus ar Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija. Akivaizdu, jog kasacinės bylos nagrinėjimas yra sietinas su sudėtingu teisinio klausimo išsprendimu, taigi suprantamas įstatymo leidėjo siekis panaikinti vienasmenišką bylos sprendimą kasacijoje. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nesvarbu, kokios įstatymo nurodytos sudėties kasacinis teismas išnagrinėjo bylą, jo sprendimo teisinė galia nesikeičia (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 369). Taigi, ginčo šalims teismo sudėties pakeitimo ypatumai nedaro tiesioginės įtakos, kadangi šie ypatumai skirti teismui, susidūrus su ypatingu teisiniu klausimu. Nors bendroji taisyklė numato, kad byla Lietuvos Aukščiausiame Teisme yra nagrinėjama trijų teisėjų kolegijoje, tačiau kasacijoje galioja ir tam tikros išimtys.

CPK 357 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Civilinių bylų skyriaus pirmininkas ar teisėjų kolegija nutartimi bylą gali perduoti nagrinėti išplėstinei septynių teisėjų kolegijai arba Civilinių bylų skyriaus plenarinei sesijai, jeigu kasacinėje byloje yra iškilęs sudėtingas teisės aiškinimo ar taikymo klausimas. Pažymėtina, kad bylos perdavimas didesnės sudėties teisėjų kolegijai yra sietinas tik su sudėtingo teisės aiškinimo ar taikymo klausimu, todėl pirmosios ir apeliacinės instancijų nustatytos faktinės aplinkybės neturėtų būti siejamos su tuo, kokios sudėties teisėjų kolegiją nagrinės bylą. Doktrinoje nurodoma, kad sprendimas nagrinėti bylą išplėstinėje septynių teisėjų kolegijoje gali būti nulemtas sudėtingo teisės klausimo, pavyzdžiui, žmogaus teisių gynimo, tarptautinės teisės, Europos Sąjungos teisės, tiesioginio Konstitucijos taikymo ir panašiai. Tuo tarpu sprendimas bylą nagrinėti plenarinėje sesijoje, kurią sudaro visi Civilinės bylų skyriaus teisėjai, priimamas ypatingais atvejais, kai byloje iškilęs teisės klausimas yra itin sudėtingas ir labai reikšmingas vienodos teismų praktikos formavimui, pavyzdžiui, kai būtina pakeisti ankstesnę Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką (Laužikas *et al.* 2005, p. 339 – 340). Paskutinė civilinė byla, kuri buvo išnagrinėta plenarinėje sesijoje, išnagrinėta 2012 m., t. y. prieš devynerius metus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Svarbu pastebėti ir tai, vadovaujantis Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 36 straipsnio 8 dalimi, Aukščiausiojo Teismo skyriaus plenarinės sesijos posėdis yra teisėtas, jeigu jame dalyvauja ne mažiau kaip du trečdaliai skyriaus teisėjų. Taigi, teismo sudėties ypatumai atspindi kasacijos, kaip ekstraordinarinės teismo sprendimų teisėtumo kontrolės formos, požymius, kadangi sudėtingėjant teisinės problemos klausimui, didėja ir teisėjų, nagrinėjančių bylą, skaičius.

Kasacinis teismas, priimdamas sprendimą byloje, turi plačiausias teises, lyginant su pirmąja ir apeliacine instancija. Kasacinio teismo teisės įtvirtintos ne tik CPK 359 straipsnio 1 dalies 1 – 6 punktuose, bet ir CPK 349 straipsnio 2 dalyje¹¹ bei CPK 360 straipsnyje¹². Be to, CPK 359 straipsnio 1 dalies 2 – 4 punktų nuostatas, nustatančias kasacinio teismo teises, reikia aiškinti kartu su šio straipsnio 3 – 4 dalimis, kurios nurodo pagrindą apskųstą teismo sprendimą pakeisti arba panaikinti (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 438). Akivaizdu, kad šios kasacinio teismo teisės apima ne tik klasikinio kasacijos modelio teises, bet ir revizijos teises, t. y. kasacinis teismas turi teisę panaikinti žemesnės instancijos teismą bei pats priimti naują

¹¹ Ši kasacinio teismo teisė taikoma, kai kasacinis procesas yra nutraukiamas

¹² Ši kasacinio teismo teisė taikoma, kai kasacinis teismas panaikina teismo sprendimą ir perduoda bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

sprendimą. Autoriaus nuomone, ši kasacinio teismo teisė yra vertintina teigiamai, kadangi ji atitinka proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principus. Doktrinoje nurodoma, jog ši teisė, be kita ko, siekia užkirsti kelią „užburtam ratui“, kai byla be paliovos siuntinėjama iš vienos teisminės instancijos kitai (Driukas, 2002, p. 176). Akivaizdu, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas turi ir revizijos bruožų, kadangi teismas turi labai plačią diskreciją priimamo sprendimo padarinių prasme. Įvertinus CPK reglamentavimą, galima daryti išvadą, jog kasacinio teismo teisės yra plačiausios Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų sistemoje. Autoriaus nuomone, kasacijos ir revizijos konvergencija neprieštarauja esminiams civilinio proceso principams, kadangi kasacinis teismas, išaiškindamas teisės normų taikymą, taip pat ir išsprendžia tarp šalių susiklosčiusį ginčą ir įgyvendina privatųjį interesą.

Priimdamas sprendimą, kasacinis teismas savo teises įgyvendina atsižvelgdamas į CPK 353 straipsnio nuostatas, apibrėžiančias kasacijos dalyką ir nurodančias bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas, taip pat įtvirtinančias *non reformatio in peius* (draudimas pabloginti skundą padavusio asmens teisinę padėtį) taisyklę ir nustatančias šios taisyklės ribas (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 437). Kalbant apie kasacinio skundo ribas, svarbu pažymėti, kad vadovaujantis principu *iura novit curia* (teismas žino teisę), kasacinis teismas nėra saistomas kasaciniame skunde nurodytų argumentų. Be to, CPK 353 straipsnio 2 dalis numato, kad kasacinis teismas turi teisę peržengti kasacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešasis interesas. Kalbant apie *non reformatio in peius* taisyklę, kuri gali būti įvardijama kaip privataus intereso užtikrinimą garantuojanti teisė, atkreiptinas dėmesys, jog ji taikoma ir kasaciniame procese, tačiau, autoriaus nuomone, yra apribota. Pavyzdžiui, kai kasacinį skundą paduoda abi ginčo šalys arba kai kasacinis teismas panaikina apskųstą teismo sprendimą ir bylą perduoda žemesnės instancijos teismui, tai nelaikytina kaip *non reformatio in peius* taisyklės pažeidimu (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 419 – 420). Bylos grąžinimo į žemesnę instanciją galimybė taip pat yra platesnė negu apeliaciniame teisme taikomos teisės atitikmuo, kadangi kasacinis teismas gali grąžinti bylą ir į pirmąją, ir į apeliacinę instancijas. Pažymėtina, kad netgi 29 proc. visų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtų sprendimų 2020 metais yra susiję su bylos grąžinimu į žemesniąją instanciją (žr. 1 paveikslą), todėl tai yra gan dažnas kasacinio teismo priimamas procesinis sprendimas. Nors bylos grąžinimas į žemesnę instanciją negali būti įvardijamas kaip tiesiogiai pabloginantis skundą padavusio asmens teisinę padėtį sprendimas, tačiau tokioje situacijoje asmuo taip pat

negali būti tikras, kad žemesnės instancijos teismas, iš naujo nagrinėjęs bylą, priims jam naudingą sprendimą.

Atskirai pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vadovaudamasis Europos Sąjungos teisminių institucijų išaiškinimais, analizuoja ir apibendrina bendrosios kompetencijos teismų Europos Sąjungos teisės normų taikymo praktiką ir teikia rekomendacijas dėl Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų bendradarbiavimo užtikrinant vienodą Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimą ir taikymą Lietuvos Respublikoje (Driukas, Valančius, 2005, p. 34). Ši teismo funkcija, be kita ko, įgyvendinama ir kreipiantis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su prejudiciniu klausimu dėl Europos Sąjungos teisės nuostatų aiškinimo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pareiga kreiptis su prejudiciniu klausimu įtvirtinta, Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 267 straipsnio 3 pastraipoje, kuri numato, kad iškilus klausimui dėl Europos Sąjungos teisės taikymo, nagrinėjant bylą valstybės narės teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas teismine tvarka, tas teismas dėl jo kreipiasi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priešingai nei žemesnės instancijos teismai, turi pareigą, o ne teisę kreiptis į kompetetingą Europos Sąjungos teisminę instituciją. Teismo pareigą kreiptis dėl prejudicinio klausimo yra detalčiai išanalizavęs generalinis advokatas M. Bobek išvadoje, pateiktoje byloje *Conorzio Italian Management, Catania Multiservizi SpA prieš Rete Ferroviaria Italiana SpA*. Išvadoje nurodė, kad pagal SESV 267 straipsnio 3 pastraipą valstybės narės teismas turi kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą, jeigu, pirma, jo nagrinėjamoje byloje kyla bendras Europos Sąjungos teisės aiškinimo klausimas, kuris gali būti, antra, pagrįstai aiškinamas daugiau nei vienu galimu būdu ir, trečia, nuspręsti, kaip aiškintina nagrinėjama Europos Sąjungos teisė, neįmanoma remiantis esama Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija. Jei toks nacionalinis teismas, kuriame yra iškeltas Europos Sąjungos teisės aiškinimo klausimas, nuspręstų nepateikti prašymo priimti prejudicinį sprendimą pagal minėtą nuostatą, jis privalėtų nurodyti tinkamus motyvus, siekdamas paaiškinti, kuri iš trijų sąlygų nėra įvykdyta ir kodėl (M. Bobek išvada 2021 m. balandžio 15 d.). Remiantis pateiktu aiškinimu, akivaizdu, kad yra nustatyti griežtas reguliavimas galutinės instancijos teismams, susidurusiems su Europos Sąjungos teisės klausimu, tačiau nacionaliam teismui yra palikta šiek tiek diskrecijos spręsti ar byloje iškeltas Europos Sąjungos teisės aiškinimo klausimas atitinka visas tris išvardytas sąlygas.

Autoriaus nuomone, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pareiga apibendrinti ir užtikrinti vienodą Europos Sąjungos teisės normų taikymo praktiką Lietuvos Respublikoje yra ribota, kadangi prerogatyva užtikrinti vienodą Europos Sąjungos teisės normų aiškinimą priklauso Europos Sąjungos Teisingumo Teismui ir negali būti perduota valstybių narių nacionaliniams teismams. Taigi, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas užtikrina vienodą Europos Sąjungos teisės normų taikymą nacionalinėje teisėje pritaikydamas kito teismo, t. y. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, pateiktus išaiškinimus. Pažymėtina, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pateiktas išaiškinimas yra privalomas teismui, kuris kreipėsi dėl prejudicinio klausimo bei kitiems teismams, kurie susiduria su analogiško pobūdžio problema, kurių *ratio decidendi* (argumentas, kuriuo grindžiamas sprendimas) sutampa su jų nagrinėjamos bylos. Atkreiptinas dėmesys, kad kasaciniam teismui pasikreipus į Europos Sąjungos kompetetingą teisminę instituciją su prejudiciniu klausimu, teismas neperduoda ginčo išsprendimo funkcijos, kadangi ši funkcija priklauso teismui, kuris nagrinėja bylą. Kasacinis teismas, gavęs Europos Sąjungos Teisingumo Teismo išaiškinimą, pritaiko jį savo nagrinėjamoje byloje ir užtikrina privataus ginčo išsprendimo funkciją. Autoriaus nuomone, didžioji dalis viešosios funkcijos yra įgyvendinama Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pateikus išaiškinimą, o nacionalinis teismas užbaigia bylos nagrinėjimą, pritaikydamas Europos Sąjungos teisės normų taikymo išaiškinimą prie konkrečių byloje esančių faktinių aplinkybių ir išsprendžia tarp šalių susiklosčiusį ginčą galutine, neskundžiama nutartimi taip įgyvendindamas privatų interesą byloje.

Apibendrinant, dabartinis kasacinis procesas Lietuvoje atitinka kasacijos paskirtį, kuria siekiama įgyvendinti viešąjį interesą, kuris pasireiškia vienodos teismų praktikos formavimu taikant ir aiškinant teisės normas. Šiuo metu esantis reglamentavimas taip pat nepažeidžia ir privačių asmenų intereso kasaciniame procese, todėl kardinalaus poreikio keisti reglamentavimo nėra.

IŠVADOS

1. Kasacijos pagrindinė paskirtis yra susijusi išimtinai su viešuoju interesu, tačiau kasacinis teismas, priimdamas sprendimą byloje, kaip šalutinį padarinį įgyvendina ir privatųjį interesą.
2. Aiškaus skirtumo tarp kasacijos ir revizijos modelių nebeliko. Šiuolaikiniai kasaciniai teismai, įskaitant ir Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, turi plačias teises, kurios apima tiek kasacijos, tiek revizijos modelius. Šių dviejų modelių konvergencija neprieštarauja esminiams civilinio proceso principams.
3. Teisė į teisminę gynybą apima teisę į kasaciją, šios dvi teisės yra koreliuojančios, tarpusavyje susijusios bei neprieštaraujančios viena kitai.
4. Vienas dažniausių Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimamų sprendimų yra bylos grąžinimas į apeliacinę instanciją, kas patvirtina klaidų, susijusių su faktų nustatymo (analizės) padarymu. Taigi, faktų analizės klausimai yra tokio pačio (ar didesnio) sudėtingumo, negu teisės taikymo klausimai.
5. Dabartinis kasacinis procesas Lietuvoje atitinka kasacijos paskirtį, užtikrina viešojo intereso įgyvendinimą bei nepažeidžia privataus intereso, todėl nėra pagrindo kardinaliai keisti šiuo metu esančio reglamentavimo.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

Tarptautiniai teisės aktai

Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, suvestinė redakcija (2012). *OJ C 326*, P. 47-390.
Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.

Nacionaliniai teisės aktai

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
Lietuvos Respublikos civilinis kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 85-4126.
Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1994). *Valstybės žinios*, Nr. 46-85.1

Specialioji literatūra

Ambrašaitė, G. (2004). *Apeliacija civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos Teisės ir universitetas.
Brazdekis A., et al. (2016). *Asmens teisės į civilinės bylos išnagrinėjimą per protingą laiką įgyvendinimo sąlygos*. Mokslo studija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
Chase O. G., et al. (2007). *Civil Litigation in Comparative Context*. West Academic Publishing; 2nd edition.
Dambrauskienė G., et al. (2004). *Lietuvos teisės pagrindai*. Vadovėlis. Vilnius: MES, 2012.
Driukas, A. (2002). *Kasacinio proceso reglamentavimas naujame Civilinio proceso kodekse*. Jurisprudencija. Nr. 28 (20).
Driukas A. ir Valančius V. (2005). *Civilinis Procesas: teorija ir praktika I tomas*. Vadovėlis. Vilnius: teisinės informacijos centras.
Kavaliauskienė, G. (2010). *Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
Laužikas E., Mikelėnas V. ir Nekrošius V. (2005). *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vilnius: Justitia.
Mikelėnas, V. (1997). *Civilinis procesas II dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia.
Nekrošius, V. (2002). *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Monografija. Vilnius: Justitia
Nekrošius V., et al. (2005). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas*. Vilnius: Justitia.
Vėlyvis, S. (2006). *Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje*. Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“, vykusios 2006 m. rugpjūčio 14-15 d., Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys.

Teismų praktika:

Užsienio teismų praktika:

Golder prieš Jungtinę Karalystę [EŽTT], Nr. 4451/70, [1975 m. vasario 21 d.],
ECLI:CE:ECHR:1975:0221JUD000445170.

Ashingdane prieš Jungtinę Karalystę [EŽTT], Nr. 8225/78, [1985 m. gegužės 28 d.],
ECLI:CE:ECHR:1985:0528JUD000822578.

Levages Prestations Services prieš Prancūziją [EŽTT], Nr. 21920/93, [1996 m. spalio 23 d.],
ECLI:CE:ECHR:1996:1023JUD002192093.

Belziuk prieš Lenkiją [EŽTT], Nr. 23103/93, [1998 m. kovo 25 d.],
ECLI:CE:ECHR:1998:0325JUD002310393.

Zavodnik prieš Slovėniją [EŽTT], Nr. 53723/13, [2015 m. gegužės 21 d.],
ECLI:CE:ECHR:2015:0521JUD005372313.

Karakutsya prieš Ukrainą [EŽTT], Nr. 18986/06, [2017 m. vasario 16 d.],
ECLI:CE:ECHR:2017:0216JUD001898606.

Covalenco prieš Moldovos Respubliką [EŽTT], Nr. 72164/14, [2020 m. birželio 16 d.],
ECLI:CE:ECHR:2020:0616JUD007216414.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutartimas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 1 d. nutarimas.

Lietuvos teismų praktika

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gegužės 2 d. nutartis
civilinėje byloje Nr. 3K-3-534/2001.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 9 d. nutartis
civilinėje byloje Nr. 3K-3-682/2003.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartis
civilinėje byloje Nr. 3k-3-380/2005.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 21 d. nutartis
civilinėje byloje Nr. 3K-3-418/2006.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis
civilinėje byloje Nr. 3K-P-311-2012.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 30 d. nutartis
civilinėje byloje Nr. 3K-3-535/2012.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. gegužės 4 d. nutartis
civilinėje byloje Nr. e3K-3-219-690/2017.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2021 m. vasario 24 d. nutartis
civilinėje byloje Nr. 3K-3-32-701/2021.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegijos 2019 m. rugpjūčio 13 d. nutartis Nr.
eCIK-1042/2019.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegijos 2021 m. kovo 5 d. nutartis Nr. eCIK-224/2021.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegijos 2021 m. kovo 5 d. nutartis Nr. eCIK-228/2021;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegijos 2021 m. kovo 5 d. nutartis Nr. eCIK-221/2021.

Kiti šaltiniai

Council of Europe. Committee of Ministers (1995). *Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases*. Strasbourg: Council of Europe.

Generalinio advokato Michal Bobek išvada (2021). *Consorzio Italian Management, Catania Multiservizi SpA prieš Rete Ferroviaria Italiana SpA* [ESTT], Nr. C-561/19.

Interneto nuorodos:

Cour De Cassation (2010). *About the Court* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.courdecassation.fr/about_the_court_9256.html [žiūrėta 2021 m. balandžio 11 d.].

European Commission (2019). *The 2019 EU Justice scoreboard* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2019_quantative_data_factsheet_en.pdf [žiūrėta 2021 m. balandžio 11 d.].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2011). *Metinis informacinis pranešimas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/atviri-duomenys/metiniai-pranesimai/4> [žiūrėta 2021 m. balandžio 11 d.].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2019). *Metinis informacinis pranešimas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/atviri-duomenys/metiniai-pranesimai/4> [žiūrėta 2021 m. balandžio 11 d.].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2020). *Metinis informacinis pranešimas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/atviri-duomenys/metiniai-pranesimai/4> [žiūrėta 2021 m. balandžio 11 d.].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2015). *Rekomendacijos asmenims, paduodantiems kasacinį skundą civilinėje byloje* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/teismo-lankytojams/rekomendacijos-paduodantiems-kasacinius-skundus/55> [žiūrėta 2021 m. balandžio 11 d.].

Delfi (2019). *Aukščiausiasis Teismas atsisakė priimti „Vilniaus nacionalinio stadiono“ skundą* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/auksciausiasis-teismas-atsisake-priimti-vilniaus-nacionalinio-stadiono-skunda.d?id=81992569> [žiūrėta 2021 m. balandžio 11 d.].

SANTRAUKA

Kasacija, kaip ekstraordinarinė teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma

Artur Doržinkevič

Magistro darbe analizuojama kasacija, kaip ekstraordinarinė teismo sprendimų kontrolės forma, nagrinėjant tiek šio instituto istorines ištakas, tiek šiuo metu galiojantį reglamentavimą Lietuvoje. Šiame darbe analizuojamos tiek nacionalinio, tiek užsienio mokslininkų pateiktos išvados doktrinoje, pateikiami aktualūs teismų praktikos išaiškinimai, susiję su kasacijos ypatumais. Ši tema labiausiai atskleidžiama analizuojant ordinarinių teismų sprendimo kontrolės formų pagrindinius bruožus, paskirtį bei pateikiant lyginamąsias įžvalgas su kasacijos institutu. Darbe taip pat remiamasi ir užsienio teisės sistemų pavyzdžiais, ieškoma panašumų ir skirtumų su užsienio Aukščiausiųjų Teismų ypatumais.

Analizuojant šią temą, pateikiami skirtumai tarp apeliacijos, revizijos ir kasacijos instituto, nurodoma ar šie skirtumai išlieka reikšmingi dabartiniu metu. Nagrinėjant temą, taip pat atskleidžiamas teisės į teisminę gynybą santykis su kasacijos institutu. Analizuojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika šiuo klausimu, pateikiamos doktrinos atstovų nuomonės dėl to, ar teisė į teisminę gynybą apima ir teisę į kasaciją. Be to, analizuojant kasacijos reglamentavimą, pateikiami esminiai bylų peržiūrėjimo kasacine tvarka ypatumai Lietuvoje. Šiame darbe taip pat nagrinėjamos ir naujausios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktos statistikos, susijusios su bylų nagrinėjimu kasacine tvarka, iš kurių galima matyti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimamų sprendimų tendencijas, bylų nagrinėjimo trukmę ir kitą aktualią statistiką bei, to pasekoje, padaryti argumentuotas išvadas dėl dabartinės kasacijos instituto padėties Lietuvoje.

SUMMARY

Cassation as an extraordinary form of reviewing the legality of court decisions

Artur Doržinkevič

This master thesis provides analysis of cassation as an extraordinary form of reviewing the legality of court decisions, examining both the historical origins of this institute and the current regulation in Lithuania. This work analyzes the conclusions made by both national and foreign scholars in the legal doctrine, provides relevant explanations of case law related to the peculiarities of cassation. This topic is mostly revealed by analyzing the main features and purpose of the forms of reviewing the legality of court decisions and providing comparative insights with the institute of cassation. The work also draws on examples of foreign legal systems, seeks similarities and differences with the peculiarities of foreign Supreme Courts.

An analysis of this topic presents the differences between the institute of appeal, revision, and the cassation, and whether these differences remain significant at present. The examination of the topic also reveals the relationship of the right to judicial protection with the institute of cassation. The case law of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and the European Court of Human Rights on this issue is analyzed, the opinions of the doctrine representatives on whether the right to judicial protection includes the right to cassation are presented. In addition, when analyzing the regulation of cassation, the essential features of reviewing cases in cassation in Lithuania are presented. This work also examines the latest statistics provided by the Supreme Court of Lithuania related to cassation proceedings, which show the trends in decisions made by the Supreme Court of Lithuania, the duration of proceedings and other relevant statistics and, as a result, we can draw reasoned conclusions about the current situation of the institute of cassation in Lithuania.